

הכתב והקבלה

דברים א

(א) אלה הדברים. דע כי מנחת פסוקים הראשונים הם הקדמה של כל הספר, ויש בהם שלשה פעמים לשון דבור של משה, אשר דבר משה, דבר משה אל בני, הואיל משה נאמר, כי יש בספר זה ג' חלקים. חלק הא' מתחלת הספר עד ויקרא מקדש עשרת הדברות (בואמתק ה') והוא מדבר בעניני מוסר. חלק הב' מן ויקרא עד הדברות והקבלות שבני תנא והוא מדבר מהמלות, לכן אמר שם תחלה (מ"ה) אלה העדות והמקום וגו' שהוא ענין אחד עם מ"ה אשריו ויקרא משה. חלק הג' מן הדברות והקבלות (כי תנא כ"ז) עד סוף התורה, ואמר שם קודם הדברות (כ"ז ח') נאמר היטב ואמ"כ וידבר משה. והתבונן כי התחלת שלשת חלקי ספר זה כהתחלת ג' הספרים שנות ויקרא צמדבר. אלה, ויקרא, וידבר, חס"ט צמדבר, ויקרא הוא מלא הלכות וכנגדו דברים נמי מלא הלכות כלומר אותו חלק שבני דברים שהוא כנגד ס' ויקרא ששם המדובר מן המלות הוא מלא הלכות (הג"ח), והיא הערה נפלאה, וכן מלא. ולחנם נדחקו המפרשים לחבר ה' הפסוקים האלה לענין אחד, ומשם יעקרו אותם ממוקומם ויוציצום בסוף ס' הקודם. והאמת יורה דבר שאינם רק הקדמה לשלשת חלקי ספר זה: בעבר הירדן. פשוטו של מקרא הוא להודיע בזה מקום היה הדבור, כמ"ס צמדבר כשהקב"ה מפרסם דבר מפרסם בזה מקום ונקים בזה זמן ועם מי, וכן אמרו בספרי העבודה וכו' שכולן מקומות הן. צמדבר הירדן, הוא הכלל ומאן ואילך הוא הפרט: במדבר, הוא המקום שדבר עמם שם: בערבה. הוא ערבות מואב והוא היה צמדברו של מדבר כמ"ס יש הערבה הוא יש המלח שהיה צמדבר: מול סוף. הוא יש סוף שהוא צמדבר של מדבר כמ"ס מים סוף ועד יש שלשתים: בין פארן. שהיה צמדברו של המדבר: ובין תשל. שהוא היה צמדבר, ונעמוס שהמדבר היה ארוך כנגד כולן לכן כי כולן, וכן נחלקין על ה' חלקים, ד' מד' רוסותי וא' צמדבר: (ב) אחד עשר יום. צמדבר כמ"ס פיתן על המקום שדבר עמם דהיינו שהיה אותו המקום מפורד י"א יום כשהולכין על דרך הר שעיר לקדם צמדבר (הג"ח) כי מדבר פאכן הוא חלק מן המדבר שהיה סמוך לקדם צמדבר, כי צמדבר המרגלים כתיב (שלא י"א) וישלח אותם משה ממדבר פאכן, וכן (פ"ט) כתיב ונא עד קדם צמדבר ותאמרו נשלח אנשים, לכן צמדבר המרגלים הרכיב הכתוב שניהם יחד ואמר (שם כ"ו) ויצאו אל מדבר פאכן קדשה, וכיון שהודיע כלן שמוקם קדם צמדבר הוא מרחק מהלך י"א יום מפורד, ידענו שמוקם דבורו של דבורו שהיה צמדבר צין פאכן היה לו ג"כ מרחק מהלך כח: (ג) ויהי בארבעים. מלמד שלא הוכיח אלא סמוך למיתה (רש"י מוסרי) והא' דאמרי"ה הוכח מוכיח אפילו מזה פעמים הני מלי צמעת מעשה אצל שלא צמעת מעשה אינו מוכיחו וסודו ומוטימו, כן כתב צמדבר. וצמדבר לרד אמר הא' דאין להוכיח אלא סמוך למיתה היינו צמי שידענו דכבר עשה תשובה ומתעלה, אצל למי שצמדברו ממוקם צמדברו אינו שום טענה ליפטר מתוכחה: (ד) בארבעי. הוא מקום המלחמה, וישעיה סופר צמדבר שם המלכות (הג"ח), כמדובר (מקום כ"א ל"ג) וילא עיני למלחמה ארבעי

חזרתי: אשר ישוב. המפרשים יסוּפוּ מלת הסרכנה וכללו אשר אשר היה ישוב, ויחזק כי ישוב
הוא פועל הדומה למרובע כמו יושבת בלנחן (ירמיה כ"ב ע"פ שם ר"ש צ"ח), שהוא פועל
מרובע, (כמו שכתב זמנן, ופרעה מלך), ולזה מרכוס יוכח צ"ע כחן ישוב ימיז תייר מרוקא:
(ה) החזיל משה באר. שניהם פעלים עוזרים, והיה ראוי וצדק צויר המצור, וכמסו ממק פער
(ראצ"ע). אומה מלאה פעלים בדרך המלטה תמורה המקור, אל חרבו תדברו (עמואל א' י"ג)
ענינו אל חרבו לדבר, וכן ויוסף אברהם ויקח אשה, ולא אוסיף עוד ארסם, שענינם לקחת לרסם,
וכן כחן צדק כמו לצדק, וכתיב' למילסא, ואין לורק לתוספת וי': באר את החוררה. לשון רש"י
מרבותיו בשנעים לשון פירסם להם; אין כוונתם על לשונות שאר העמים, כי מה תועלת היה
להם לישראל מהם, גם לרבותיו לא שנו את לשונם לדבר בשפת אומה אחרת, אלא דרך רבותיו
לקרוא הכונה והמכוון במלשון לשון, כאמרם (בישין ע"ג) הם מתי שמי לשונות במשמע ר"ל
שמי כוונות, וכן כחן בשנעים לשונות ר"ל בשנעים כוונות, ומכאן עם מלאמם במקום אשר שניעים
פנים לחורס, והם הכוונות הפנימיות שבתורה מוחן מן הכוונה הראשונה הפשוטה, ור"ל צדעיה
מהימנא (בזיקרא ד' כ') שאמר ומחמן הוא ידעין סכרדין שניעים לשון דליטן שניעים פנים לחורס,
ע"פ. ונגד מ"ש (כד) צעוצר במעי אמו מלמדן אותו כל התורה כולה, אשר (רע"ה) מהימנא פ'
בא מל"צ) וקורס דיימי צד נש צהאי עלמא ויפיק מרחם אמו חוליק ל' שניעים לשון, ע"פ.
(העירתי ע"י) לבי שראיתי לאחד מהמחברים שנתחנן במלמס (ז), וכתב אגדה זו הוא לדעתו,
ומה שחבר אות וי' במלת צדק, או מה שסינה מדרך המלטה לדרך המקור לכחצו צדק במקום
לצדק, ולזה פירשו מלת הואיל לשון מחק וכח (כמ"ס צירא הואילי לדבר, ובשמות ויאל משה),
וכמו שורה שם כח גם על החזקות הממשנה והסכמה העלה לעשות דבר מה, כמו כי הוא
הנותן לך כח (עקב) שחננוהו חונקלם ויצי' לשון עלה, ולזה יסמחו רבותיו מלת כח על כוונה
האמתית שדבר, (כמ"ס קי"צ) כל העונה חיס"ר בכל כמו שפירשו בכל כוונתו, ככה
יפסד מלת הואיל על החזקות העיוני והמשפטי, והתמצית פעל הואיל לפעל צדק כענין הסכלת
עשה, שהפעל הראשון מצד גדר ומושג שגפועל האמר, ופירשו עשית בסכלות, וכן נמצאת לצדק
שפירשו צדקת בהנחל, ככה פועל הואיל מצד גדר ומושג שגפועל צדק, ופ"י. הואיל צדק
(קאפ"טי עקל"ר), ר"ל צדק להם את התורה צעולס כוונת' הפנימיות, ולדברי האגדה מתבארים
שני הפעלים כמשמען ור"ל לא להוספת וי' ולא להתפלות במקור. וגם ע"ד הפשט יש מקום
לציבור זה כי הרבה מן המלות יחזיר במשנה תורה בהוספות חיות שהם לתוספת ציבור המלה,
והרבה מן המלות שלא יחזיר אותם רק להזכיר צדק אחרות כמו שיבאו בספר זה בעניני ע"י
אחרות מרבות זו אחר זו בתוכחות וקול ספרים אשר יפסיד בכל עונשי העצבות, ועל כל אלה
אמר הואיל צדק. והראים נתן קצה לדברי אגדה זו הואיל ומלינו. גבי כתיבת התורה ע"י האנשים
צבי תצא דכתיב צדק היסוד, והם פ' בשנעים לשון לפי המדות במלת היסוד, וילך צדק דהכל
מצד דהתם, וכ"כ בעל משיביל לדוד, והם דברים מצדאי הדוק: (ו) בחורב. אין זה סיני, כי
בסיני נחנה התורה, וזהו מורכב היה המסכן ששם היו ישראל חונים, ואמר מו"ל כללותי נאמר
בסיני ופרעותי נאמר צהאי"ע ונסנו בערבות מואב. נמלא בערבות מואב נשנו הפסטים שנאמרו
במורכב, ח"ש דבר אלינו במורכב לאמר (הג"ח) דלא כרצ"ע שכתב מורכב זה סיני, ע"י שבת (פ"ט
ד') הר סיני שנו ולמה נקרא הר מורכב וכו': (י) בכבבי השמים לרוב. פ' שלענין הרוב אחר
כבובי שמים, אלא לענין מנין שהיו כבובים אי אפשר שהכובדים הם רבים מאל, אלא לענין
רוב בלבד כמו שהכובדים רבים כן אחר רבים (הג"ח): (יג) וידעים לשבטיכם לשנעיםם לא
קאי אידעים בלבד כי הם על כל הזכרים במעלותם, וטעמו שיקחו מכל שנו ושנו צעלי
חכמה צעלי צינה צעלי מדע (הג"ח), כי לפי הניח הטעם מלת וידעים מתבארת עם חכמים
וכוונתם, ופ' וידעים צעלי דעה, ובספרי (ע"פ) ואקח מכם אנשים חכמים וידעים) זה אשר משנע
מדות שאמר לו יתרו למשה הלך ולא מלא אלא לאנשים חכמים וידעים, ע"פ. דעאם מנארת כי
מלת וידעים הוא תואר לצעלי מדע, ומה שאמר כחן בספרי וידעים לשנעיםם שהיו וידעים לכס
ואחר מבירים אותם, אין כוונתם צדק לשפוט כן פשוטו של מקרא הפך הגנינה, אלא ירדו לעומק
משקל מלת וידעים כחן שאינו צד במשקלו הראוי, כי לצעלי מדע ראוי לקרואם בשם וידעים,
כמו לא לידעים חן (קבלת ט'), ומדעיהם לקרואם כחן וידעים בתמונת פעל ציוני, שפירושו
כוונה שני"י ג"כ. וספרי כי הרמזין וידעים כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למנוחם שופטים, וכלל
מעלות השופטים, במלת וידעים, כי השופטים לריכים להיות אנשי חיל יראי אלהי' אנשי אמת ושונאי
צדק כאשר אמר יתרו, ואלו היו וידעים לשופטים ומחלה, כי היו הכל אומרים ראוי להיות שופט,
עכ"ר. ויראה שהוא דעת רש"י שאמר בספרי אשרי דברי ח"ק (המונאים בנשי) חיל אין כל
ישיבה

ישיבה וישיבה יושבת עד סיהיו הצריות מרגנות חסריו וחומרים מה ראה אדם פלוני לישב ומה ראה אדם פלוני שלא ישב לכך נאמר וידעים לשנטיכם שהיו ידועים לכם, ע"כ. ועד דמלות ואם הגון הוא שכ' רש"י אינו נכפרי, ויראה שמעלנו הוסיפם לכלול גם דברי רש"י. ולרמזים (פ"ב מנסהדרין ה"א) וידועים לשנטיכם חלו שרות הצריות נוסה מהם, ונמה יהיו אהבים לצריות, בזמן סיהיו בעלי עין שוזה ונפס ספלה ומצרתן עוזה ודבורן ומשפן נמחם עם הצריות, ידועים מענין כי ידעמיו למען אשר ילוח שענינו אהבה ומזה: ואשימם בראשיכם. מסר י"ד, אשמותיהם של ישראל תלויות בדאשי דייניהם סיהיה להם למחמת ולכוין אותם לדרכ הישרה (רש"י מצותינו נרצה ונכפרי וצילקוט יחזקאל ס"ג, וים ציניהם שנוי לסונות), כזר העיר הרו"ה דמה שכתוב בלשון רש"י מסר י"ד הוא תוספת מחלמיד טועה ואינו דברי רבותינו, כי בכל הפסקים הוא מלא י"ד עמ"י המבורה, ובכוונת הדקשה אחר שהחליפו ס"ן שמאלית צט"ן ימנית והוא לשון אשמה, והמ"ם לכתי וטעמו אלאים אותם, כלומר אמלה האשמה צס ר"ל צדאשים ע"ש דצדרי וצדרי רל"ם ולד"ל; ודצריהם דמוקים מאל כי עדיין קשה התחלפות שימה בלשון אשמה, גם לא הודיענו המפרשים הפנה מה זה היה לנצל הדקס לנכות מדרך הפסטי, ור"ל שהצית אשר נמלה צדאשים הוא כאן שלא על דרכי לשון הנסוג, כי בכל התמונות נשיאות יאמרו הכתובים לשון על או נצחור הלמיד חסריו, כמו וטמו להם רלש אחד (הושע ד') תשימני לרלש גוים (תהלים מ"ב), והיה ראוי לומר כאן ואשימם לרלשים או לרלשים עליכם, ולפנת זרות הנ"ל מלא בעל האגדה מקום אל דרשמו, ולכן דרשה זו עוקרת פסטי' דקרא לגמרי, כי מלאנו לשון שימה סתם אשר יורה על ההשגחה העיון והתצונות, כמו וסס דרך (תהלים נ') המסגית על דרכיו, מנלי משים (איז ד') מנלי המגסה, וכן כאן מלה ואשימם מענין זה, ר"ל אעמיד אותם למשגיחים (איך שטעללע זיל אן לו צעלצאכטערן), ומלה צדאשים יפועם לנצל האגדה מענין רלש עשה כף רמי' (משלי י"ד), וכן ניר רלשים (ס"ג י"ג כ"ג), ויכנו את הממוקר דעת התורה והמנהג צס עני, אמרו (צ"מ ע"ה) לחונן דלים יקנצנו, הממוקר מן המנהג קרוי דל, כפירים רשו ורעצו רשו מנהג רעבו צהורה, ונח כמאלך רשך (משלי יו"ז) מקרונך, דבר סתמה רם ממו, והוא מאל על העני צמנות, ומזה כאן צמלה צדאשים כלומר דצדריס סתמה רשים ומקרים מהם (איך צעטרעף איינער שוואכען, איינער מאַגעל), והם דרכי התורה והמנהג אשר כל אדם נעדר מלדעתם מעלנו צלתי קצלתן אותם מרצו, וצ"מ צדאשים הוא צ"מ הענין, כמו אשר עשה ה' בצעל פטור (לקמן ד' ג') דצד צעל פטור, וכן כאן דצד רלשים, הנה על כל הדצריס האלה אשר הם נעדרים מידיעתכם יהיו הם למשגיחים להורות אחכט את הדך אשר תלכו זה, וזהו המכוון צמלה ואשימם צדאשים, ואחרי שציקר העמדת הנשיאים לתכלית זה, הנה אם יקונו אמור מלמלה התכלית הגולה מהם, והעם ילך שוזה מנסת מניעתם ההשגחה המועלת עליהם, הנה הנשיאים מתחייבים בנשפם לאשמה העם צהם, כי כל רועה שלא ישמור הלחן המבור חמת ידו מיצ צנזקיהם: (שו) חבמים וידעים, ולא אמר נצוים מפני שהם נכללים בכלל חכמים, כי כל דבר שחור ושוה אותו אומר אותו צפעס שני' דצדך כלל ולא צפטי, כמ"ש (רלשית א') וירדו צדגת היס וסס (כ"ט) ורדו צדגת היס וצכל מ"י, וכיה צהרצו מקומות, ורצותינו שמונו ונצוים לא מלא, איך כוונתם שלא נמלאו צכל מנסה ישראל אשים נצוים, שהרי כתב מנצי ישכר ידעי צניה, אלז כוונתם שצכל ע"ה אלף וסס מלות רלשים היו כל המעלות, חוץ מן הנצוים שצמעת ממוקס לא היו נצוים (הגר"ה): שרי ארלים ושרי עשרת. כל ארצעה מינים האלה היו נלרכים אל המשפט, כמ"ש ושפטו את העם צכל עת, ומימ כל מין מן השרים היה לו התמונת מיוחד אליו לצד, וזה שרי האלפים היו המנהיגים צמלמנה ללחט ולצוה, ושרי המלות היו מיוחדים גם להיות שופטי העם ממש, כמ"ש (מדנר ל"ה) ויקלוק משה על פקדי החיל שרי האלפים ושרי המלות הנאים מלצא המלמנה, וכן ויקרצו אל משה הפקודים אשר ללפני הנצא שרי האלפים ושרי המלות, אמנם שרי הממשים היו מיוחדים ללמד תורה לישראל, והם הנקראים צכ"מ זקנים, והם המעולים שצכולם, ולכן צקללות החמיל צהם, כמ"ש (ישעי ג' ג') הנה ה' מקיר מירוסלים וגו' סר ממשים, וארז"ל (מגיגה י"ד) שידע לישא ולימן צה' מומעי תורה ש"ס צה ממשים פרשיות, אמנם שרי העשרות היו מיוחדים להיות שוטרים לקיים הפסק דין, והיו הזקנים כפל כנגד השופטים לפי שהמשפט אינו אלא צוים, וללמוד התורה צין צוים צין צלילה (הי"ל). ודצרי קלורין לעינים, ונתישצ צס תמימה תמוס' והר"ן (מנסהדרין י"ז) דהיכא אמרי' שרי אלפים היו שס מלות, ושרי מלות שסס אלפים, ושרי ממשים י"צ אלף, ושרי עשרות ס' אלף, דהא כדמפקי' מם' רצות מ"ר לשרי אלפים לא משכמת עוד ו' אלפים לשרי מלות, וכדמפקת כל הני לא מלינו עוד לשרי אלפים י"צ אלף, וכמ"ל דלא משכמת לשרי עשרות ס' אלפים. ולצדרי הגר"ה אין מוקס לתמימהם, כי אף שכולם היו שופטים מ"מ כל אחד היה לו עיקר

עיקר התמנות לבדו, שרי אלפי להנחת המלחמה, שרי מלחמת לשפוט את העם, שרי מלחמה ללמד חורב דבר, ושרי מלחמה לשפוט ללמד על קיום פסקי הדין (ובעצם סידר ימרו ארבע מלחמות, אחי חיל, הם שרי אלפים, שיש להם כח לבסול מורח המלחמה ולא יסדו מאיז המלחמות כנגדם, ויודעי צדק הנהגה אחי חיל המלחמה, ירחי אלפים, הם שרי מלחמת שידלחם על פניהם מפני הסעי ולא יגורו מפני חיל מלחמה כפי האמת. אחי מלחמה, הם שרי מלחמת העוסקים חמיד צמחה אמת, שונאי צנע, הם שרי מלחמה שלא יטו אחרי צנע כסף צדוהם את צעלי דינים לקיום הפסק), ואחרי שכל אחד מארבע כחות השרים היו לו התמנות מיוחדת, הנה לא געש אחת צמחה כלל צעיקר התמנות, וזה לא יתועט כמות האחרונים ממנת הראשונים. והנה לרבותיו היה מקפד כל השרים שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מלחמה, ותמחו כל המעשרים על המספר המופלג למנות שרים רבים מאל ששם שמינית המלחמה, והכחוז אמר צפסע ארץ רבים שרי' הלא מלחמה לא מנה רק ששת אלפים כלומר דברי הימים, והיו ישראל ייג רבוא כמים צמחאל כשמונה דוד, (ולפניה קושי' זו נטו מפרשי הפסוק מדעת רבותיו ומפרשים צדק ציחממעטו מלחמה השרים, וכבר העירתי צמחה ימרו על מידתם ומצואר כי הלכו צדק לא נכונה), ולדברי הגר"א קושיהם מעיקר לימא, כי לפי עיקר התמנות גם כמותם הוא לפי הראוי: (מז) ובין גרו, זה צעל דינו שאחר עליו דברים, ד"א וצין גרו על עסקי דינה וכו' (רש"י מקפרי), ואמר חוריה בן הוא מדק הסברים להפיל אחת מן האותיות אחי על הפעלים השניים ולעשותם שלישיים, ולפעמים יכפילו אות האחרון גם יוסיפו ט"ן צראשם או צפוסם, ועיקר פחרון המלה לא זו מקומו, אך כשחנה צל אחד מלדדי הוראה, ולכן יגר ואגר ונגר וגור וגרה וגרר אין צעיקר יסודותם כ"א גר, והענין המובן מן גר הוא עיקר פחרון כולם צמחי חיה לך מלדדי הענין הנציל הוא, והנה יגורו עלי עזים (תהלים י"ט) ומצרו מפעלי עלומי העיץ ע"מ יצורו, והנה לשון חסיפה ונביה כמו אור צקרי, ולכן גם לא מבורו מפני חיש צמחמוך יתכן גם הוא להיות לשון חורב צקרי וכפירש"י, והנה גרו לפי משקלו יתכן להיות לשון גירות מצעלי עלומי העיץ, גם מצעלי פי ע"מ אשח דעי, גם מצעלי ל"ה ע"מ עלו, ומצורף יגרה מדון (מצלי ט"ו), גם מצעלי הכפל ע"מ לבו, אלא שגלר הגימל צמחור הרי"ש כמשפט השון, והאמת שכולן חיתנה צי': (ז') לא חבירו פנים, ר"י אמר לא חכירהו אם הוא חוכר, רח"א לא חכרהו אם הוא שונאך לא חששה לו כנכרי לחייו (סנהדרין ז'), שש נכר כולל צ' מושגים דבר והפוכו, ה' ידעה והכרה (ערכענגען), ויכר יוסף את אחיו, ומזה פי ר"י כאן, והצ' וזות וריחוק (פערקענגען) פן ינכרו לריוו (דברים ל"א), יתפסו הפעולה לזר לא עשהו, ואותחם לא חכרו (חיו כ"א) שלא יהיו זרים צעייכים, ומזה המין פי ר"א גם כאן: (יט) אשר ראיתם. אל הנוסעים עלמם יצור וצורא ראו, ומזה לו לומר אשר ראיתם, ויתכן שכולל צלשון סתמי מה שאמרו צמחי כאן, שחיו נחשים בקורות ועקבם כקשות קרובים ומושלכים לפניהם, וכדומה מדברים הנעלים על דרכי העצמי כעמודי אם הצאר והקן, ומלת אשר הוא עם דבר, על המשנה והמפואר, ובהצורו הליכתם צמחנר לא חל מלהצור להם צלשון סתמי מה שראו מהדברים המצוצים והמופלאים, ואמר אשר ראיתם (והמפלאים האצט חיר געזעהען) והוא כמאמר מוסגר: (כב) ויחפרו. לא נחברו אלא לצומה של ח"י חמיז הכא ויחפרו וחמיז החם וחפרה הלכנה (סויה ל"ד), כוונתם להציל צין חור וצין חפירה שניהם הוראתם החיפוש והצדיקה צמדינה חסרת, וההציל ציניהם, כי חור הונח על ההולך לארץ חסרת לצדוק חותה כפי מה שהיא צמחנה, אצל חפירה הונח על המפסס והצדק את חרפת הארץ והנותה לנלות קלומי, ולזה ציחמו רבותיו לשון חפירה על הרגול עם חפירה על הצומה והחרפה. לכן צמחה שלא לא חכר רק לשון ויחורו, חונם כאן אשר יוכיחם על רוע מעלליהם, כי חגלה כי כל שאלתם צמליחות האנשים לא היה לתור לרעה ערכה, כ"א לתפסר לנלות חרפתה (חלפיות); ורע דבש"ס שפנינו חיתא עם מרגלים לא נחברו וכו' מלת מרגלים הוא שינוס, דקרא מן המלחים ידבר לא מן השלוחים, וצילקוט פי שלח לימא למלת מרגלים, וכ"י מפירש"י שם צמח, חונם לא שצק קרא מלשונם גם צמלוחים עלמם לגנותם, כי עם צלח נאמר צהם ויחורו, וכאן אמר (פכ"י) ויגלו שחור ג"כ חפיות לגנות, כמחור, ע"ש: (כח) ובצורות בשמים, כ"ל שאין צמחים דרך גחמה, כי לא חמיק חמרה דברי פחותי הערך המצרים צמלנות דברים, והרי מזה עלמו אמרו ג"כ (עקב ט'), אצל צמחים הוא ענין השחוממות והפלאה (ערכעניען), כמו על יומו כשמו חמרים, פנו אלי והשמו (חיו כ"א), אשר עם צמות צארץ (תהלים) [עניש ריש צראשית], וטעמו כאן גורל השרים וחוסם הוא צדק כפלא מאל עד שאלם משחומם עליהם (אין חיינער וואלדערצארען חרט), ומענין זה אמר תהלים, השמים שמים לה' השמים השני ג"כ לשון השחוממות והפלאה, כלומר השמים צלח ה' לעיני צני אדם להיותם משחוממים ומפלאים על גדל כבוד ה',

כי הראה מעשה ה' הגדול והנורא אשר עשה בשמים ומעל, גדול גופים השמימיים, גבול מן הארץ, חוקותיהן ומעלותיהן, ופעולות ז' המאורות הגדולים איך ישימו משטרים מרום מעמדם לעשות הארץ תחת, המדה והמספר והמשקל שהטבעו ציורים הפלאים האלה, עד שלא תשבע עין לראות הוד תפארתם, ולא תמלא אוזן משמיע חם כבוד האל אשר יספרו, ותנוחתו אשר יגידו, הלא ישחוטם האדם על העוה העלין היורד כל אלה, ומגלות הילורים האלה ותפארתם הלא יתפלא ויסול לבו נקצרו על רוממות עושה כל זאת, וימלא יראת ה' כבודו ורוממותו. ואחר עוד והארץ נתן לבני אדם, כלומר וכן הארץ נתן לבני אדם להיות שמים לה', כי נראות האדם העולם בני צבואים פריים אין מספר, וכולם תחמימים זה לזה בתבונה נפלאה (הלא יחמה לב המתבונן בהם ויגידו לו כי האל מומל נעלה על כל מחשבה נבדל מכל המעשים עד אין חקר), הארץ הים והיבשה עם לאלהיהן ולנאותיהן, היליות היות קטנות שבהם, אשר אף אם היו אלה פעמים גדולים ממה שהם לא תראם עין האדם, זולתי ע"י מראות המגדילים את המוששים על אחת רצונות רבות, ובכל זאת הם נראות במורות מתחזקים באצרים הנלכדים להם, הלא ישחוטם לב המתבונן בהם ויתפלא לאמר מה הם ונשא האדון אשר עשה כל אלה, ומה מלא נעלה ונשגב לאין חקר ותפלא מכל גדולה וכבוד שיוכל האדם לדמות דמיון; ומערכת המקרא הוא כזה השמים שמים לה' { (הימנעל אורד ערדע אחר דעם מעשען היי- געגעצען דען אללעברך אלנשטוינען).

שמים לה' שדלת הראשון ישרת גם לפני, וכן נתן לבני אדם שדלת השני ישרת גם לראשון, כדרכי השיר, ומנין הדלות שוים כמעט בתנועותיהם. ואם תפרסם מקרא זה כפשוטו, יש בו מן הזרות הגדולה, דמלשון והארץ נתן לבני אדם יהיה משמעותו כאלו עוז ה' את הארץ תלילה, חמם לדרכיו מיושב על מכורו: (כט) לא תערצון משניהם. מלת ערץ אין הכוונה הראשונה על הסצירה כי על שפע כח גדול ועולם (געוואלטניג, אללמאכט), ושם התואר ערץ כמו פריץ, ונאמר לשבח ולגנאי, כמו ו' אותי כבוד ערץ (ירמ' כ') פי' שפעם אחת לא כבוד פשוט כי לא כבוד ערץ שהוא נוסף עד גבורתו עד שאין לשום דבר תקומה לפניו, על כן רודפי יפסלו, ומה פערץ הוא לשבח יתואר הצורה ית' בתואר עריות, כמו ואת אלהי ישראל יעירו (ישעי' כ"ט) היינו החיים לו יחום שהוא ערץ בעל כח רב, כענין ותקדשו את קדוש יעקב (שם) דהיינו החיים לו מעלת הקדושה; ויש ערץ לגנאי (געוואלטמאכן) כמו ומיד עריות תפדוני, והיינו בזמן שאינו קומץ על מה שזורה הדין נותן רק משלים לו כל דבר בכחו ועולם ידו יהיה ציושר או לא; ומענין העריות לזולתו הוא מה שנאמר כאן, לא תערצון ולא תיראון מהם, והוא ענין יחום העריות לזולתו לומר עליו שהוא ערץ ומסופע בזה גדול לכן תחירא לעמוד לפניו, והוא מן הפעלים שהוסב תואר הפעל אל הנפעל, כמו לעולם זהם תעבדו, לא תעבדו צו עבודת עבד שהענין בעבד ממנו, וכן תעיתי כשה אודי היינו נאצד, ארמי אודי אזי היינו מאצד, ונלשון חכמים החולץ ליבמות היינו מקבל תלילה, כן לא תערצון מפניהם ר"ל לא תחשובו שהם עריות שחירא מפניהם (אירע געוואלט ניכט אלטען), (רש"י): (לא) ובמדבר אשר ראית אשר נשאך. במדרש"י (תהי' קס"ג ז') הלא קרא הכי מצעי לי, ובמדבר אשר נשאך, ומה ראית וגו' ע"ש. ור"ל דמלת אשר הוא שם דבר, מן אשרי צנות, ואשרו אחכם כל הגוים שהוא לשון שצח ותהלה, ועל שבעת המינים שנשתבחה בהן איי אחר קרא (קרא י"ח) צבורי כל אשר צארתם כלומר המושבות, ועל הארון והשלחן שנמשכן בהם היות מקודשים אחר (צידדז א' כ') ועל כל אשר לו. כן מלת אשר כאן, ועמנו צמדדז ראות דברים שהם לשם ולתהלה בכל הארץ, (האסט ווירדריקייטען געזעהען) וכלל זה כל הסכים והנפלאות שראו צמדדז. לכן יש טעם ומפסיק צמלת ראיית: (לז) התאגף ה'. ח"א וי"צ הוה רגו מן קדש ה', וכ"ח ויתעבד ה' (לקמן), לא רלו לפרס כשטות משמעות שהתפעל שהוא שחר על עמנו וכפירש"י, תמלא רגו תמלא עצרה ותימה, דל"כ לנו מייחסים לו ית' התפעלות הכעם האף והחמה, זה לא יתכן אליו ית' המרוחק מן התפעלויות בשמיות תכלית הריחוק, לכן פי' לשון התפעל צעין זה לפעל יולא, כמו כל כלי עץ תחמסאו (מעות ל"ח) שהכלים הם כפעלים, וכן והתנחלתם אחתם (ויקרא כ"ח) והרבה כיוצא בזה, כמ"ס צויתנכלו צויעצ, כי העמל והאמר המגינים לאדם ממנו ית', יורדים וצאים ע"י אומעיים, אם ע"י רוחניים מלאכותיים, אם ע"י צנות טבעיות, והאומעיים האלה היולאים והמחכים ממנו ית', אשר כיוצא בהם צאדם הם מתכונות נפשויות והתפעלויות התרגשות פנימיות, כמו הקנאה והנקמה והכעם, ממנו ית' יצאו כל אלה כפי החסיצות הנעששים, לא מלא התפעלויות תלילה, רק מלא כי הוא ית' אחר ויהי וצטנבטתו, אם מלא גרם מעשי האדם, או שכן גזרה תכמות העליונה צלדק, ואין כאן רק יוסר ולדק היורד על פי מדות בני אדם והשתנותם מלא עמנם עד שהם צלתי רחיים לקבל הטוב השופע ממנו ית', ולא

ואז ימליאום דברים המכעיסים אותם, המציאים עליהם אף ותמה. דמיון לזה שופטי המדינה מלא מלכיהם עיני דין ועונש למיזב גם אדם, מיליה דר"מ צריפת אש, והם נחלי כועסים ולא קופים עליו, רק מליים כן מפני שנראה להם שכן היושר והמשפט, והנה אף שהשופטים האלה לא יתפעלו כלל ממדת הכעס והקמה צמת סרילה משפטם כלא כך תגזור יושר דעתם, בכל זאת הסוחר באומר את דין השופטים האלה, ומנה את הרשע, והסורף את המשוויצ צעירים, א"ל נחלי הלצת ממד הכעס צעפה זו, ככה הדין הדרך המשתלשל ממנו ית' לבוא על האדם ע"י סבות אמצעיות להאזיר אותו להורידו מטה להמליאיו וכדומה, נקראים אף כעס ועצרה מלך האדם אשר סוגפים בו. לכן לא פי' המהרגמים המאבק המעצר כפעולה המחרת על עצמותו יתצרך, כי חלילה לאל מלהתפעל, אבל הוא התפעל היולא, שהדין הדרך היולא ממנו יתצרך נקרא אף ועצרה ע"ש סוף פעולתם (דומה למאמר ועמי קמה שנקרא הסמים צעפת טמיחו קמה ע"ש סוף), כשנאים על האדם לגמור בו הגורם מילא ממנו יתצרך, לכן תרגמו הוה רגז מן קדם ה' (שפראללסטע נאמן); וצריך זה יש להצין גם שאר לשונות של אף הנאים כנטיים, והנמנמים אל ה', כגון ותרם אף ה', ותרם אפי, כי אש קדמה צאפי, למה ה' ימרה אשך, אשר הסך ה' צאפו, דנאמרו אף ה' אין המכוון בו כנאמור וישר אף צלק וכדומה הנאמר צבי אדם, כי שם הוא סמיכת הדקות והחבור, כי האף דבור צהם צעלום והמה מלך טבעם מתפעלים מהמיון ורגשת הכעס והסמה, אמנם צמיכות אף אל ה', יורה סמיכות הסבה שמונו, ר"ל האף היולא והנמשך ממנו ית', כמו ישועת ה' שהוא סמיכות הסבה שמונו הישועה, הצלה ונמשכת ממנו אל האדם ע"י סבות אמצעיות, ככה אף ה', האף היולא בגורמו ית' ע"י סבות אמצעיות ומגיעים לאדם, ואין האף דבור בו ית' חלילה, כי אלו הוא דין דרך גמור, רק נקרא צהם אף בהשתלשל ע"י סבות הממשך על האדם, וכן המכוון כנצח כנטיים, כי צאדם האף דבור צו צעלומות, כי כל פני מיותו מתרשפות ומתפעלות בו, והוא אלו כנוי הקין, אמנם אלו הצורה חלילה לפרש כן, אבל הכנוי יורה על הסבה שמונו, כמו וחי נפכתי מלכי, שהמכוון בו כנוי הסבה שמונו מלך שאני יעדי אתו להיות מלך, וכמו ישמור משמחתי, שאין לפרש הכנוי כמו צעל משמחתי אעמורה, כ"א מה שריתי לשמור, ככה אש קדמה צאפי כוונתו צאף שמוני, האש קודמת צאף הצה על האדם מקצתי: בגללכם, צאמה הפיד הכחוד יען לא האמנכם צי ואיך אמר צגללכם, אבל טעמו צגלל מריצתכם, (רמזין). והרא"ש אמר, כי מה שגזר עליהם לצלי הכנס לארץ היה מדה כנגד מדה, הם לא האמינו ציבולת ה', לכן לא ינבאו לראות ציכלתו, אבל משה שלא חטא ציבולת ה' לא היה ראוי לעונש זה, אבל גזר עליו להקצר כאן שזכותך הם צאים עמך, כח"ש צמד' מלי"ד לשפחה שגפל דלי שלה לצור החמילה לצבות, צאה שפחה המלך וגפל דלי זה צלה, מיד החמילה משמחת ואמרה מי מילוא דלי הזהצ יולא דלי שלי, והו המכוון צמלת צגללכם, כלומר עונש לא תצא שם איננה מדה כנגד מדה, רק צגללכם ניתן לי עונש זה להקצר כאן; אמנם לפי זה היה ראוי לומר צעצורכם לא צגללכם, כי צגלל ישמע על הסבה המוקדמת, וצעצור על הסבה המאוחרת, כח"ש צמ' צא צעצור זה עשה ה' לי: (מא) חטאנו לה', לא הייתם מתחננים ככה פני ה' להתודות לפניו עד אשר ישוב לרמחכם. כי חסנתם לרשעות שצר עונכם על נקלה צאמרכם רק אלי חטאנו לה', וכאילו בהולאת דברים אלה מתיכם כצר נקחתם משפטיכם, צלי המערכות הכנעה יתרה אלי ית' כראוי צאמה לצמים מתפעלים, להסתפק נפשו לפני ה' ולאמר חטאנו לך, צנכח ולא צנככת: (מד) כאשר תעשינה הרבורים, לא צמח צמית וריון דרשו אמריכם להצריחכם, כ"א כדבורים אשר תפולינה הנה והנה וינצוהו קול נהימה, אשר כל שונעו יצח מן יחוק מעקילתם, כן הם הצריחו אתכם צקול הצרה לצד, ואחרי נימחכם החמילו להכות אתכם (רמ"א): (מה) ותבבו לפני ה'. לא היתה הצבי' על אשתמכם ממוך חסודה ותרסה, כ"א על אשר דרשו והכו אתכם, עד שהולכתם לשב אסור מפני האויז, לכן לא שמע ה', ולזה אמר ותשובו ותצרו: (מו) כימים אשר ישבתם. ערש", וצריך הפסטי יתכן טעם המקרא כמספר הימים אשר המעבדתם לשבת צקדש לשלות מרגלים והמתנחם ארבעים יום עד צואם להריעם ממוז הארץ. צמספר הימים האלה נענשתם לשבת ולהסתעב צקדש שנים רבים, כנאמר צמספר הימים אשר תרחם תשאו את עונותיכם ארבעים שנה, ואף שלא המעבכו ארבעים שלמים כ"א ל"ח שנה, ככתוב (לקמן צ' י"ד) זה היה מחסד העליון ית' להמם מוקרב המסנה חוך מי שנה שלא יגרמו לצנייהם להסתעב עוד צמדצ כח"ש רש"י שם, ונחשצ להם גם שנה ראשונה שקדמם לשלות מרגלים, כח"ש רש"י (שלה י"ד ל"ג). והרא"ש נדחק כאן צמלת ותנחם: ב (ו) ואברלם ושחתם. נראה כמיושר כי ממילא דע סקניית המאל והמספה הוא לאכול ולשתות, ויתכן שהמכוון צזה על הסלילה שלא חקנו לקחת עונשם לזה לדרכש, כי איננם לריכים לזה צהיות להם המן והנצל, כי אמנם מה שחקנו מהם הוא לאכול ולשתות מיד צצורכם

דך נסיעהכס חוך ארצו, ואף שגם לזה לא היו נלכדים לקנות, מ"מ תעשו כן למען הראות לעיניו כי צרכה ה' היא עמכם ויש לכם עושר רב כדי לקנות כל הנלך, ע"ז אמר כי היא צרכך, כמ"ס רש"י, כי עשו אחיך הוא ידע הלוך צמדכר זה זמן רב, ובכל זאת יראה נפלאות שכלל משך זמן רב לזה לא חסרת מאומה ועושר רב אחך ויש זיכלתך להוליא מתוך ושלם להם בעין יפה כל מה שתקנו מהם, וזה יקודם שם שמים קרב עמים רבים, ובדרך זה מלה ידע כפסוקו: (ז) ברכת בכל מעשה ידיך. לשון מעשה ידים אינו טפל רק על המהעסק צענדות אדמה או צמחם וקנין וכדומה, וכל חלה לא היו לאנשי דור המדבר, ומה זה אמר להם משה בדרך כלל מעשה ידיך? ויתכן שהצרכה שהזכיר פה הוא הרכוש הגדול הנא להם בלאתם ממלרים (זה מלרים וזה הים) וזה היה להם מן הדין לתשלומי סכר ענדותם את מלרים צננים רבות, הגה היה להם צרכה הרכוש הגדול לגמול מעשי ידיהם, ואח"י כמלאתם (סנהדרין ז"א) בני מלרים תצטוו חנו לנו כסף וזהו שנטלתם, ח"ל חנו לנו סכר ענדוה של שמים רבות שטיענדתם ח"ל שנה. ורמיזתי לרמזיך שכתב ירמוח צמעשי ידיך, שנתבך עמם לאן ומקנה אשר הוליוו ממלרים ויש להם עושר ומקנה וקנין משלל מלרים ומשלל עמלק והכל נתבך בידם, כענין מעשה ידי צרכה ומקנהו סרץ צלרץ (חיוז ח'), עכ"ל. ורמיזתו שפריסת המקנה לא נקרא מעשה ידיו. ובמדבר רבה (חקות פ"ט) אמרו, אמר להם משה לישראל החירו להם כיסכס שלא יאמרו ענדים היו עניים הם, הראו להם עשירים וידעו שלא הספקתם צטיענדו, ואחרי כן ילאו צרכות גדול, וידעו שאין אחס חסרים כלום ולא משלכם אחס נותנים סג' כי ה"ל צרכך, ע"כ. מוצא מזה שהצרכה מוסבית על הרכוש שילאו בו ממלרים שהיה צמכר ענדותם: ידע לכתך. ספק לך לכתך. חיקן אותך בכל המלמד ולשון ידע כמו וידע אלהים ידעתך צמס מה אדם ותדעוהו ורבים כללם יאמר על האל יתעלה זה הלשון כי כל פעולתו ית' צדיעת עלומו — לא חסרת דבר. ויכירו שלא חקנו מהם ללורך, אבל חקנו להנאתם מלך האסוה וכדי סיבואו אליכם ויראו מעשי ה' ונפלאותיו (רש"י): (כט) כאשר עשו לי. לא לענין לענדו את ארלם אלא לענין מכר אוכל ומים (רש"י). לפיז מה שכתוב צט' כי חלה על דבר אשר לא קדמו אחכס בלחם וצמים, לריכס חנו לומר שלא נתנו להם בלל כסף, אבל כסף השצירו להם, כמ"ס הרא"ס. וכבר טען הרמב"ן ע"ז שם צט' כי חלה, כי די למחנה סימנרו להם, והראציע פירס כאשר עשו לי מוסב על צדך צדך אלך כאשר עשו לי בני עשו שסבצו הר שציר צדך צדך. וכן כתוב אחס עוצרים צנדול אחיכס בני עשו היסצנים צפעיר, רק המלך שהוא מלך אדום לא עזס שיענדו דרך מדינתו, כי משס היה ארץ כנען קרוב ולכן ענדו על ער כי כך כתוב. גם ע"ז כתב רמזיך גם זה הצל כי לא צאו כלל צארץ אדום ולא צארץ מואב, ע"ס צרמזיך שהלריך צזה, ולדעתי נראה שאין הכתוב מדבר לא מענין לחס ומים שנתנו להם בני עשו ומואב, אף לא מענין העצרתם דרך ארלם, אבל ידבר מענין המיאוון והסיכור של בני עשו ומואב, שלא הסגיוו על קריאת השלוס אליהם ולא נתנו את ישראל לענדו צנדולס, חס, אחרי שתחס משה דברי שלום לסיחון צצקסה לחס רשות מלכוט הסוב לענדו דרך ארצו, ואחרי שהצטיטו שלא יגיע לו סוס נזק מזה, אדרכה ישיגו אשפי המדינה הרוחסה יתרה צמכירתם מלכל ומקסה לחיל גדול כזה, מ"מ תעס מפס פן ישמע סיחון מקריאת שלומו לבני עשו ולמואב, וסס מיאוון צשלומו ולא נתנו לו רשות לענדו, ומסה נטיס מהס ונחר לו דרך אחרת, ועל זה יסמוך סיחון ויאמר לא נוסל אחכי מציני עשו ומואב, וכמו שנתייאח משה מלהלחם עמהם גם צי לא יגור מלחמה צהמננני ממנו הליכת מנסוה דרך ארצי, לצבה זו לא נמנע משה מלהודיע לסיחון שלא יתעה צדמיונו זה ולא יסבצו בלצבו להיות בבני עשו ומואב, ואף שלא התעורר ללחוס גד צני עשו ומואב ללכת ציד חזקה קרב ארלם, לא יתנהג כן עם סיחון, כי אחנס קריאת שלומו אליו אינו רק עדרך המוסר ודרך ארץ, אבל כשימאון מלחת הרשות, לא יבית את ארצו וינחר לו דרך אסרת, אבל בעל כרחו ושלל ללכוט יתע עם מנסוה ויענדו דרך ארלם, וחס הנכלל צמלחר רק אעצרה צנגלי כאשר עשו לי וגו' כלומר אם תעסה לי כאשר עשו לי בני עשו ומואב אשר לא שמועו לדברי שלום, תדע צציר חזקה אענדו דרך ארלך לבוא אל הארץ המקוה ממני. ולא רלה משה לאמר לו צציאור. אם תעסה לי כאשר עשו הם, להורות שאינו מוסדו להיות מונע טוצה קטנה זו ובפרט צהשגת הרוחסה יתרה לאנשי מדינתו, לכן לא הזכיר לו רק צרמו ממניעת צני עשו ומואב. ובאמת צמלת "כאשר" יוצן ענין התנאי ג"כ, כי מלת אשר ישמש גם כהורחת מלת אם התנאי (וועגן) כמו אשר נטיא יתעט שטיעמו אם נטיא יתעט, וכן את הצרכה אשר תשמעו אם תשמעו, ואת כ"ף הממוכר צו הוא כ"ף השווה והדמיון כמלת כמו (ויהא) ויש איך צמלת כאשר תרי משמעות, התנאי והדמיון, וכאני מלות. אם כמו" (וועגן ויהא) וטעם כאשר עשו לי, אם כמו שטעו לי (וועגן ויהא מיר געטעאן האט) כלומר אם כמו שטעו לי בני שציר ומואב תעסה עמדי

עמדי, וזכמה ונקראות יצוא מלת רק בתחלת המאמר אף שאינו מוקשר לתחלתו כ"א לסופו כמו (ישעי' כ"ב י"ט) רק זועה הבין שזועה, שטעמו רק הבין שזועה זועה כלומר רק מלד שמיפת הפורענות יוצאו ויפחדו (נור דאם געריכט ו' הארען ווירד זיא שרעקענן) וכן רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, טעמו אף כי רבים ישטפו רק אליו לא יגיעו, כן הכא רק: אעצרה צרגלי כאשר עשו לי, טעמו רק כאשר עשו לי וגו' אעצרה צרגלי, ויורה מלת רק על הפך הקודם, נחנינה רשותך לא אלקך רק בדך המיוחד למיל לעצור, אבל אם תמאן במוצאי, מדע כי ציד חזקה אעצור דרך ארץ עד אשר אעצור את הירדן אל הארץ וגו'. ודע דלייז מלת רק טעמו למעשים כעטם ודאי, בלי ספק, והוא דרך חוונדן דעת, שמשער בלבו לאמר נראה ודאי שהענין אינו אלא כך, (ניכט אנדערס, אלס, געוויסס) מזה רק אין יראת אלהים במקום הזה, רק עם חכס וכנון הגוי הגדול הזה, וע"ד זה יש לפרשו גם כאן, נראה ודאי בלי ספק אעצרה, ולכך פירוש קיים משה מה שנלטה על סימון (לעיל כ"ד) והתגר צו מלחמה, כי אין לך מרחוק ריב למלחמה כזה בהודיעו אליו שצמינעת נחיתת הכשות יעצור צעל כרחו ושלל לרלוט, ולהתפרשים מאמר אעצרה צרגלי וגו' ג"כ בדך השלום לרין יישוב צוה קיים משה את המלווה למרחק עמו מלחמה, ותקטייע הדין פירושא תשנו לשון הנאמר כאן ממה שאמר למלך אדום (מקת כ"י י"ט) רק אין דבר צרגלי אעצרה, כי שם נלטה שלל למרחק אותו לריב, ככתוב (לעיל ז' ה') אל התגר צם כי לא אתן לכם מחרס, לכן אמר אין דבר שלל יגיע לו שום נזק, וגם סוף דבריו הם לשלום בתחלתם, אמנם כאן לקיים מה שנלטה להתגר צו מלחמה, ואף שבתחלת דבריו לשלום סופם למלחמה, לכן השמיט מלת אין דבר, דנאמת ישיג נזק המלחמה, והתבונן עוד כי שם אמר צרגלי אעצרה, וכאן בהפך אעצרה צרגלי, כי דרך המקראות להקדים את העיקר צמאמר ולאחר את הטפל, לכן שם שאין ההעצרה עיקרית אללו ולא היתה מוחלטת בדעתו כי לא היה ראוי להלחם צו, לכן אמר אעצרה לצדק, אמנם כאן שההעצרה היתה מוחלטת אללו להתגר צו מלחמה ולעצור, והוא היה העיקר אליו כעת, לכן הקדים אעצור. וראיתי לר"א שפירש ג"כ אף אעצרה צרגלי צעל כדון ושלל לרלוט, אמנם צמאמר כאשר עשו לי וגו' פירושו דחוק ורמז, ומלאמי מאמר רבותינו (צמוד) דבר מקות פ"ט) אשר ששלמו ישראל למלך אדום שלמו אל מלך מואב ולא אזה, אעפ"י שאינו מפורש כאן צמורה מפורש בפרטים (י"א י"ז) שנאמר וישלח ישראל מלאכים אל אדום לאמר אעצרה נא בצאתך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אזה, ואף משה רמז כאשר עשו לי וגו', ע"כ, מצוה דעתם שאין המכוון צמאמר כאשר עשו לי נחיתת הלחם והמים, ולא ההעצרה דרך גבולת מן הלב כראש"ע, רק הוויאון והסירוד צדדני שלום, כדברנו: (לד) בעת ההיא. צארת עת שהכניסו ואת עמו, צארת עת עלמו לכדנו את כל עריו, כי מה היתה נכסה מלא הוא וכל עמו למלחמה נגדנו, ולא נשאר צערי מנלריהם, לכן לא הורכבו ללחום נגד כל עיר ועיר, כי צנפילת כל הממה היו כל הערים לכודים וכבושים לפנינו ואין מעצור לנו לצוא אל מורס (רמ"א): ונחרם את כל עיר. ומדכתיב (מקות כ"א כ"ה) וישב ישראל צכל ערי האמרי, וכתיב (מקות ל"ב ל"ג) ויתן להם וגו' ערי הארץ כציו, מצוה שלל המרינו ערי סימון, איך מורו שאמר כאן ומחרם את כל עיר? וגם אם נדחק לומר שהמרינום ואח"כ חזרו וננאום, תימי יקשה מאי שאל ארץ סימון ועוד מכל ארץ כנען שלל המרינו עריהם וצתיים ככתוב (ואתחנן ו' י') ערים גדולות ומצודות בתים מלאים כל טוב, ודחוק לפרש מלת את כנעין כלאפי את העיר (ואלא ט' כ"ט) שפי' מן, ייהי' טעמו המרינו מתוך כל עיר את האנשים והטף הנמלאים צמורה, אמנם העיירות עלמן השאירו ועל מכוים. וכן לקמן ג' ו') המרס כל עיר מחרס, לריכים לומר שחקר צ"ח, כמו והקול נשמע צית פרעה וכדומה שריכים להסיף אות צ"ח, וטעמו המרס צכל עיר מחרס, ואפשר שאלון מרס אינו לכליון והשתתה גמורה, כי גם הנעשה שחם מאין יושב נקרא מרס (ויקט, פערלדעט) כמו המרס אותה ואת כל אשר צה (ראה י"ג ט"ז) פי' רמז"ן המרס אותה, הם אנשי' הכנענים, ואת כל אשר צה, הנשים הנגדרות אשר האנשים, כי השחתת העיר עלמה ומצוה שם אח"כ ושריפת צאם את העיר. ולפי"ז מחרס והנשים והטף אינם רק ציחור המרס, ויתכן כי מלת עיר הוא מענין הפלמי עלי' פתחום עיר (ירמי' כ"ו ח') שפירושו שונא (ע"ש רש"י) ועטם ומחרס כל עיר המרינו כל שונא, ואח"כ אמר פריטים מחרס הנשים והטף ומפני דעיקר חששת השנאה הוא צנצנים, לכן הפסיק צעל הטעמים את הנשים והטף מחרס, ומצדו עם עיר, דעיקר חששת השנאה הוא צאלה:

ג (יא) כי רק עוג, הוא כותון טעם על שומלך עוג צארתו גליל הים, כי הוא לצדו נשאר מחרס הרפאים, כי צמלחמת אחרפל ומצדיו שהיו את הרפאים צעצמרות קרנים נשאר הרפאים רבים, ואותם הנשאים היו אותם צני עמון (כמצוה למעלה ז' כ') וממלחמת העמונים נשאר הוא לצדו, וזה יתור גצור צנצרות שאר הרפאים, לכן המליכוהו עליהם (רע"ט): ערשו ערש ברזל. פריסה של קטן (וויגע), ששסייה חינוק קטן היה חזק מאלד ובהשתמשו היה מעצב ערש של עץ לכן עמו

עשו לו עריסה אל צדו (רמב"ם), ודומק לומר שצגלולו מדבר; כי לאדם שיש בו דעת אין לירך לכן, ולזה יתכן עליו חשש אמות ארכה וארבע אמות רחבה, דנאדם גדול לא יתכן שלא יהיה ארכו יותר על שנים בדרכו יותר מאמה אחת, אבל צלדוהו כל אדם נולד קלד בערך זה אמה ימרה ארכו על כפל רחבו: (יב) ואת הארץ הזאת, האמורה למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון: מערער. אינו מוסיף לראשו של מקרא אלא לקופו על נחתי לראונו ולגדי, אבל לפנינו ירושה עד הר חרמון היה (רמב"ם), ויותר יתכן למזכר ראש המקרא עם סופו, וטעם ירשנו כמו ירשלו לכם (מסעי ל"ד י"ז) שהוא לצעלי לשון פעל יולא לשני פעולים, כמ"ס ראב"ע סם, ויש הרבה דומים לזה בשאר פעלים, וטעם המקרא הארץ הזאת הורשנו, ומפרש למי הורישוהו ואמר מערער וגו': (בב) ואתחנן. היא בקשה בדרך תחנונים והיינו בזמן שהמנצק מנער את עצמו בלתי ראוי אל הדבר המצוקק ע"ל הסיני, ואינו מצקק להשיג מצוקקו רק ע"ל המנייה שיחוננוהו המנצק ויתעורר במדת רחמיו למלאות שאלתו אעפ"י שאינו ראוי לכן וטעם חמנה כטעם חפלה, שענין חפלה עזיבת הדבר אל המנצק שיעשה פליה, וענין חמנה עזיבת הדבר אל המנצק לעשות בו חנינה, דהיינו מליחת מן שאם ימלא מן צעיי המנצק הנה הוא מוותר גדול אעפ"י שאין הדבר עליו מורה. וזה בהתפעל, ותרגמו (אוס גאלדע ציטערענד געווארדען) רש"י, ועמ"ס צ"י וירא ויתפעל אברהם: (כה) והלכנו. זה ציהמ"ק וקורין אותו לבנון שהוא מלכין עונותיהם של ישראל שגא' אם יהיה פטאיהם כשני כסלג ילכינו (ספרי), ויש מוסיפין בטעם שמו, לפי שהוא מכוסה חמיר בשלג שהוא לכן, כמאמר ירמיה' (ח"י יר"ד) שלג לבנון; ויש להוסיף עוד בטעם שם זה, ע"ס המור והלכנוהו הגדלים שם, כי מקום המקדש הוא הר המור' ככתוב (ד"ב ג') ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בחר המור', וכבר אמר הרמב"ן (ס"פ וירא) בטעם שם הר המור' כי ימלאוהו שם בחר ההוא מור וזהלים וקנאוהו, והמור מראהו לכן, ובס"ס אמר אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלכונה והוא ציהמ"ק בכתרגום רש"י שם, ואמר שם צילקוט בשם פסיקתא רבתי בקרא מור' ע"ס שקטורת הסמים הרבה בחור: (כו) ויתעבר ה'. פירש"י מתחלל חמה, ואונקלס הרמיק קלח ממנו ית' התפעלות חמה והעברה לכן חרגם והוא רגו קדם ה'; ובספר המגיד למהר"י קאלא סוף פ' יז כתב, ויתעבר ה' האל ויתעבר כמו חשד, כמו ודענו את המוצא, וה"ק ולא שצקני קניה לזיעבר, ע"כ. הנה הרמיק ג"כ מלפרשו לענין עברה כעם חמה, וכן נראה שאין מן הסברת לפרשו ענין הכעם והחמה, רק כמו שירה פעל עבר על העחק העלם ממקום למקום צמוצן טבעי, ככה יורה צמוצן מוסרי על פניית הממשלה והסרת ההשגחה מן הדבר, כמו בספרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור (ישעי' מ'), שענינו העלמת עין והסרת עשיית המשפט (ענטליעהען, ענטגעהען), וכלשון עובר על פשע (מכיל' ז', משלי ט'), לא חוסיק עוד עבור לו (עמוס ז'), שענינם מניעת ההשגחה על הפשע, וכן יורה לשון עבר על המסיר השגחתו מן החוב המוטל עליו, מדוע אחת עובר את מלח המלך (אסתר ג'), לא עברתי ממלחתי (לעיל כ"ה), ובהתפעל על התחזק עצמו בהסרתו זו, וכסיל מתעבר (משלי י"ז ט"ז) כלומר מתחזק לעבור (ע"ס רש"י), ומה הענין ויתעבר ה' כאילו כציוול ית' העביר והסיר מתחצתו מלהשגיח צעין טובה עלי (ענטליעהען, וועגווענדען), דומה למליה אשכנזית על הרחקת דבר וסלוקו (ד"א זאכע צע-זייעיגען); ומלאכי צפסרי (פסקא כ"ט) צ"י ויתעבר ה' צ"י, דלא יתחל לר' יהושע לפרושי' לענין כעם חמה, ואמר ויתעבר כאשר שאינה יכולה לשות מפני עובדה, ע"ס שהשחיי' והנטי' ללד משה קשה עלי' לכן היא מעבדת עיני' מלהשגיח על הדבר המונח לפני' על הקרקע וליטלנו, ככה כציוול ית' מפני הצנועה שנסע לצלי הפצירתו העביר עינו מלהסתכל צי ומלכצל דברי תחנוני', ועמ"ס ס"פ דברים בהחלף ה': רב לך אל תוסף דבר, טעמו יותר חשיבות וכבוד יהיו לך בשלא תוסיף לדבר (וורדיגער פיר דין ניכט מעהר לו רעדען) כי לאשר הוסיב עמודי שלא מעביר, לא תביע לך תפארת צרכי תפונך כי יאמרו עליך כמה סרבן מפגר ולא ישיג תצוקשו, ע"כ מניעתך מתחנונים היא כבודך ותפארתך, מלח רב ענין גדולה וחשיבות, כמו רבי המלך (ירמיה' ל"ט) ואין אל חוסף שלילה הנחרת (זאללסט ניכט) דא"כ הו"ל לומר לא חוסף, אבל היא שלילה בלתי גורמת, בהוראת מלח על שירה שלילה מזל הראוי ונימוס (מאָגע ניכט) כמ"ס (קדושים י"ט ד') אל תפנו: (כז) וגשב בגיא, וסריקן צחילתא צכין על חובינן לאדוויגן לפלמי טעות פסור (חזקוני), כ"ל כי ענין הצכי' ככלל צלשון גיא, כי רבותיו ישמחוהו לענין רעם ורעדת הארץ ולענין לעקת הצכי' (צרכות י"ט) מאי זעות גורא, ואמר סם מוריד שתי דמעות והיינו גורא, לענין הראשון מלאוהו צמקרא (זכרי' י"ד) גיא גדולה מאד, שאין ענינו עמק, דא"כ היה ראוי לומר גדול לשון זכר, כמו כל גיא יגשא, אבל פ' הסנון כרו"ה לשון רעם ורעדה, שע"י הצקיעה תהיה רעם גדולה מאד עד שינוסו מפניו, וכמ"ס אחריו ונסחם גי הרי כלומר לקול הרעם תנוסו, ולענין הצכי', כבר כתב צעל מוסף הערוך צערך

(בערך גסה) שפיל מלה עצמית, מן יגעה שור (איז ירד), וזה ככלל ענין הנביא שהזכיר יציע בלשון גיה דקרא, והיא כולל שמים המקום והנביא:

ף (א) אנכי מלמד אתכם. ככל שחר תקומות יאמר „אשר אנכי מלמד אתכם“ (לקמן ט"ז) או „אשר אנכי דובר בלשונכם“ (לקמן ה') או „אשר אנכי נותן לפניהם“ (ראה י"ז ל"ז) וכאן סינה לומר „אנכי מלמד אתכם“ ויורה זה ליסוד הגדול הנלמד לדת ישראל, חס, כי בלשון מלמד, דובר, נותן, אין במשמעותו רק הדברים במשמעו, שהודיע משה לישראל את המקום והמשפטים כמו שהם כחוצים לפניו בחורה, לכן הוסיף כאן לומר „אנכי מלמד אתכם“ להורות כי לימד משה לישראל את המכוון האמתי שכל חק ומשפט, וביאור להם הפירוש הצרור והנכון בהם, והיא התורה שצב"ט המקובלת בידינו מרבותינו החנאים והאמוראים חכמי הקבלה מדור דור עד משה רבנו, כי הדבר הנכחד יסבול פירושים שונים ואפשר שיוצא זו הצוה מתחלפות עד שאפשר שיהיה זו הצנה הסך דעת נותן התורה ית' לכן כדי להשמר מרשע הטעות ללכת עקלקלות בהצגת המקראות המדברות ממלות ה', ולהבין גם הסך דעת העליון ית', צאה מקורת התורה שצב"ט לעשות זה סייג וגדר לתורה שבתכנה, כל יצאו החכמים צעירהם לפרוץ סייג וגדר זה, ולפרש מדעתם החלושים כוונה אחרת צמחה התורה כי אמנם דע כי הגיון התורה שבתכנה צלירוף התורה שצב"ט פה הנודעת לו צננוהא מנבי הנביאים עד הדור האחרון, הן הנה לצד גורמים לעוסק בהם הדבקות האלהי, ומאזילים על אוריהם רוח אלהים וכל הללחות הנפשיות העליונות, כי התורה שצב"ט ממרח צאה אלינו ע"י נבואה, ועד מרום חננאל הדבק בה והמתאחד עמה, הנה על היסוד הגדול הזה אשר עליו נבנה דת כל בית ישראל צא להורות צמה שאמר כאן המקום והמשפטים אשר אנכי מלמד אתכם, ועל כוונה זו אמר (לקמן ט"ה) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר טווי ה'א, וכן אמר (ט' י"ד) ואותי טוה ה' צעת והיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, מדעזכיר לשון למד ויורה על התורה שצב"ט, וכן הביטורו רבותינו (בדברים ל"ז א') מאי שנה מדרש דלא וכו', ע"ש: (ב) לא תוסיפו, ה' פנישיות בתפלין ה' מינים בלולב ה' ליליות (רש"י), כראה דעת רש"י כראש"ד (ט"ז ממערים) דלא תמלא איסור מוסיקא אלא צמחות עשה, אמנם דעת רמב"ם שם דגם צמחות ליט אינתנהו לאיסור מוסיקא, כגון אם יאמרו צמר עוף צמלז הוא חסור מה"ט, וכן להפך דבר שהוא חסור מה"ט אם יאמרו שאינו חסור אלא מדבריהם יש בו משום כל תגרע שמתגרע לאיסורו מעשה איסור תורה לאיסור דרבנן (ע"ש בלח"מ), וספיר אמר צם מעין הסכמה, דהמקרא מסייע לרמב"ם, דכ"מ ש"י השמר אינו אלא ליט, וכאן סמך לשון שמירה, ללא תגרעו, וצ"י ראה סמך לשון שמירה ללא תוסיקא, כמש"ס אותו השמורו לא תוסיקא. כי זה יורה כי גם צמל"ט איננו לאיסור צ"ח, עכ"ד, והנה צ"י ראה אמר לא תוסיקא ולא תגרע בלשון יסודי, וכאן אמר בלשון רבים, כל דלא תאזהרה על הצ"ד הגדול מצירופים, אף שהם עיקר עמודי הוראה והמה חק ומשפט יונא לכל ישראל, ועליהן אמרה תורה, עפ"י התורה אשר יורוך, והוא מלות עשה לסמוך ולהשען עליהם בכל עניני הדת, וכל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בל"ט שנה' לא חסור מכל הדבר אשר יגידו לך (כמש"ס הרמב"ם ריש ה' ממערים), וכיון שהתורה צעלמה נתנה לצ"ד הגדול כח זה שדבריהם הם כשל תורה עצמה, עד שהעובר על דבריהם עובר בעשה ול"ט דאורייתא, היה עולה על הדעת לומר שיש להם גם כח זה לעשות דבר מדבריהם כדאורייתא ממש וכן להפך, לכן צאה האזהרה כאן, לא תוסיפו ולא תגרעו, שלא ילמדו רק כפי המקובל, עדי"מ לא תבטל גדי, שצמר בהמה צמלז יש בו איסור דאורייתא. אבל צמר עוף שאינו חסור מה"ט רק מדבריהם, וכן להפך, וזהו כסתלקה מעל הרמב"ם התלויה הגדולה שיש לו להרמב"ן עליו צראשון לפרשי המלות, שבת עליו, אם כדעת הרמב"ם דכל מיילי דרבנן הוא בכלל מ"ע ול"ט דאורייתא, והעובר על דבר מדבריהם עובר בעשה דועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך, ועל ל"ט לא חסור מן הדבר, א"כ היה ראוי להחמיר מאד בדברי סופרים כי כולן ד"מ הן, ולמה דקין בכל דרבנן לומר ספיקא דרבנן לקולא, וכן מקילין דר"ם צעין העונשין שאין צום כראי דרזי ושמחא לא מלקות. ואחרי"כ אחי עשה דאורייתא ודמי עשה דרבנן, ע"ש בהשגת הרמב"ן באורך ונמג"ל שם. ולדברינו אין מקום להשגתו, כי אף דכל מיילי דרבנן הוא בכלל מ"ע ול"ט דאורייתא, מ"מ לא היו רשאין להשוות דבריהם ולעשותם כשל תורה ממש גם לענין עונשין ולספיקן וכדומה, כי אם לא הצדילו כלל לדניא צין דאורייתא ממש למיילי דרבנן, א"כ היו עוצרין על לאו דלא תוסיפו על הדבר, כי מאי אהני לן אם יאמרו עדי"מ צמר עוף צמלז אינו חסור אלא מדבריהם, אם לא יהיה כ"מ לדניא להקל בו יותר מצב"ט תורה, אבל כמו שגלוס הצ"ד הגדול לעשות משמרת למשמרת, ומן התורה ניתן הכח לדבריהם להיחסם בכלל עשה ול"ט דאורייתא, ככה נלעוו לעשות הצדל מה צין דבריהם לשל תורה, להקל צעונסן ובספיקן וכדומה, דאל"כ היו עוצרין על לאו דלא תוסיפו, והנה לפיכך

כאן ים זה' מינים צלולצ משום כל חוסיק, אע"ג דקיימא לן כדצנן לולוצ חיל אגד, ואף אם יאגדנו משום זה אלי ואנחנו, אפי"ה אמרי' הוי למודי' קאי וליה צי' משום צי', כדאמרי' צפרק הנחנקין. ים לומר דהתם צמיצ מיתא קומיירי, ואין זקן ממלא מייז מיתא צלא אגדי אע"ג שהיה צומנו ושלל צמינו ומכין לשם מלוא, אבל צעלמא חיה ציה משום צי' אע"ג דלא אגדי משום דמענה ותוספת דצ' מדם הוא (הר"ם צמכקנהו), וכ"ד הרב מעדני מלך, כתיב הכי צלולצ חיל אגדי רשי ל"ד סק"צ, ולזה נראה גם דעת ר"א ממין שכתב צ' היראים ס' ל"צ וז"ל לולי שפירש רשי צמכקנהו אין לנו אלא תפלין ועוצר על צי', הייתי מפרש הויה דקמכקנהו צוקן ממלא לז' ולא משום חיסור צ"ת. והנה כמו שיש משום צי' כמנחת בני זוגות תפלין כשרים צי"א או צלולצ, ככה ים משום צי' כמעשה מלוא אחת כמה פעמים ציוס, כגון שטול לולוצ כמה פעמים ויאמר שצאה בן הקצלה צממייז מה"ת ליעול לולוצ כל היום (כמ"ס הפוסקים עמג"א ס' ל"ד וצמ"י ח"ס כלל ס"ח), וצאמא ים צלשון לא חופיפו שני פנים, אם דצ' הנוסף על דצ' המחוץ (פערמערהען, לוטהון) כמו וחוסף ללדת, אם הכפלת דצרים וחזרתו פעם וצחים (ווידערהקלען) כלשון ולא חוסף להכות את כל מי. כתב הגר"א צ' ראה וז"ל ס': את כל הדצ' וגו' חשמו לעשות לא חוסף, ס' לחוסף על גופיה דמלוא, כמו על לולוצ וליה, לא יפחות מד' ולא יוסף על ד' ומכאן אמרו לא יוסף מתנה אחת על מתן חרצ' ולא על מתן א'. את כל הדצ', שלא יוסף כהן חסילו דצור א' על צרכת כהנים, וצ' ואחמקן אמר לא חופיפו על הדצ' ולא חגרנו ממנו, דכסו שלא יוספו על חרצ' מלוא, כי צמחלה אמר שמוע אל המקום ואל המעפפים אשר חכני מלמד חכס לעשות, וע"ז אמר לא חופיפו על הדצ' אשר חכני מלוא חתכס לעשות, וצ' ראה אמר את כל הדצ' דכסו רצותינו שצאמא מלוא גופא לא חופיף ולא חגרנו, עכ"ד. ולא הציותי, דהא (צריה כ"ס צ') אמרי' מנין לכהן שיעולה לדוכן שלא יאמר חוסף צרכה אחת משלי ת"ל לא חופיפו על הדצ', הנה הוא חוספת צגופה דמלוא וילפי לה מלא חופיפו דואחמקן. אמנם מלשון הספרי משמע דצרי הגר"א, ויותר מוצא דצרי צ' היראים לר"א ממין ס' ל"צ, ש' מנין לכהן וכו' שג"א לא חוסף גליו. דע דומ"ס רש"י לא חופיפו כגון ה"ע צמפלין וס' מינים צלולצ וס' ליה וכן לא חגרנו, משמעות דצרי דצ' פסויות צמפלין וג' מינים צלולצ וג' ליה עוצר צל חגרנו, וכן מוצא צמפרי (פ' ראה) דקתי ההם מנין שאין חופיפין לא על הלולוצ ולא על הליגת ת"ל לא חופיף ומנין שאין חופיפין מהם ת"ל לא חגרנו, ש"מ דצלולצ וליגת שייך לאו דכל חגרנו, אע"ג דמעכצין זל"ז, ואם חיסר אחד מהם אף הכי' שעשה אינו כלום, ואין כאן מלוא תפלין ולולוצ וליגת, והי' ל' כאלו לא הניח תפלין כלל ולא נעל לולוצ ולא עשה ליה לגמרי, מ"מ עצר על כל חגרנו, וכן כל היסוד ומצטל מלוא שצידו לעשות, מלכד שצטל קיוס מ"ע שצלי עצר גם על לאו דכל חגרנו (כמ"ס רש"א צ"ח לר"ה ד' ט"ז) דצמניעת התקיעה צר"ה שחל צצנת ים צו משום כל חגרנו, ע"ס. דע דלרמב"ם לעיל שאין צאסור צצר עוף צחלצ משום צי' רק צצמלמר שהוא חסור מה"ת, אבל כשאמר שאינו חסור אלא משום גזרה, אין צוה חוסף אלא סיג לחורה ככה הוא צחקיעות דעמידה, אף דכצ' ילאנו י"ח צחקיעות דמיוצז, אין צחקיעות דמעמוד משום צי', כיון שאין אנו חופיפין מלוא אנו חופיפין חותם רק כדי לערצז השטן, ומיוצז קושיית החוס' שס צריה ד"ה ותקעין). אמנם דעת הרב צצאמא חרי' (צמ"י לר"ה צצצני מלואים) דלא שייך כל חגרנו רק צמלוא שהגרעון אינו מצטל המלוא לגמרי כגון מתן ד', שאם נחנן מתן אחת כיסר, דציעצד כשר ולא ציטל המלוא, אבל היכי דהגרעון מצטל המלוא לגמרי ופסול חסילו דציעצד כגון ד"ע צצולוצ דמעכצין זל"ז, אם חיסר אחד מהם ליכא משום כל חגרנו, חסילו צמחכין לשם מלוא, דומה לעלים צעלמא כשטולן לשם מלוא דלא שייך צי' לאו זה, ומכש"כ היסוד וצטל מ"מ אין צו משום כל חגרנו, ורש"י לז', דאי צצק ג"כ שייך לאו דכל חגרנו, א"כ למ"ד לוקין על לאו שאין צו מעשה, ילקה על צטול מ"ע, דהא אין לך עשה שאין עם צטולה לאו דכל חגרנו, וזה לא שמוענו, ועוד מנה דאמרי' (סוכה ל"א) לא מלא חחרנו לא יציא לא פריש ולא רימון, פשיטא, ס"ד ל"ה כי היכי דלא צמחכא חחרנו, קמל"ן דילמא נקפ חורב' מני' דחיי למסרך, והיכא ס"ד למיחי פריש ורמון משום שלא צמחכא, הא אין כאן אלא ג' מינים לחוד ועוצר צל חגרנו, וגם למה ל' למימרי שאינו מציא משום חורצא דחיי למסרך, חיסק ל' משום לאו דכל חגרנו דאורי'. ואף דצאינו מכין לשם מלוא אין צו משום כל חגרנו, מ"מ למיל טעמי' דחיי למסרך שאינו ששחא רק לימים וסנים, הול"ל שאינו מציא משום ששחא חורצא דצמפתי' מיד דלמא יציאס ויכין לשם מלוא ויעצור צלאו, ועוד דחורב' זו דלמא חיי למסרך אינו אלא צצז וא"ת שצמטל מלוא לולוצ, הא כל חגרנו חמור דה"ל צקוס ועשה, עכ"ל. ואנכי צעניתי לא הציותי, את ים ללקות כלל על לאו דכל חוסף אף צעושה מעשה, עד דחקסה על לאו דכל חגרנו

תגרע למד' לוקין על לאו שאין בו מעשה, דהא הוי לאו שכללות, כמו לא תאכל כל תועבה, דהוי לאו שכללות שכולל כל מה שחורענתי, הי' לאו דכל חוסף אינו לאו מיוחד לדבר אחד, וכלל מ"ע ולי' טיף זי' אם חוספת או גרעון (ערא"ס פ' משפטים צלא בשל גזי), ואף להרא"ה (במנין מלוא חס"ט) דלא תאכל כל תועבה לא הוי לאו שכללות, היינו למי שעיקרו לא בא אלא על פסולי המוקדשין, ע"ש. והא אינו צלאו דכל חוסף. עיי' כסף משנה (פ"ג מערכ"ס) צלאו דלא תאכלו על הדם הוי לאו שכללות דעיקר הלוא לא נודע איהו (הוא). והא דאמרי' (ר"ה כ"ט) אלא מעתה היטן צמיני בצוכה ילקה משום כל חוסף, זה לא חספי' לך, דאזי הוי דמקשה החס הכי, ואזי איז לטעמי' דמוצר דלוקין אלאו שכללות (פסחים מ"א) אכל לא ועבשל לוקה שלש לאזי' (עיי' בשרש החשיבי' לשרשי המצות להרמב"ם, שנה ושלש כמה פעמים דרנא הוי דס"ל אין לוקין על לאו שכללות, וכן מוצא שם בהשגת רמב"ן, וכן גרס הכי' כמה מקומות, והגאון מוהר"ם בגליון הס"ס הכריח גרסה זו ממוס' ורא"ש, דלא מלינו בכל הס"ס רנא קודם אזי'), אמנם לרנא שאין לוקין אלאו שכללות, באמת לא לקי אלאו דכל חוסף. אמנם גם הרא"ה מלוי תנ"ד כ' העובר אלאו דכל חוסף חייב מלקות. והדבר נכון מלמוד חללי. וראיית הרב מהא דפריש ורינון לא זכיתי להבין כלל, כיון דרנא האיש שאין לו אחריו בין כך ובין כך עובר משום כל חורע, כי אם לא יעול גם הג' מינים שיש לו, איה זי' משום כל חורע, כמ"ש בשם רש"י, ואם יעול ג' מינים לבד ג"כ עבר צלא חורע, וכיון דאי אפשר להכלל זה, ומחייבין לי' ליעול ג' מינים כשרים שיש לו לזכר צעלמא (כמ"ש הרא"ש שם בשם הראב"ד מלוי ליעול את מה שזיו לזכרון וכדי שלא תשתכח המלוא) א"כ כיון דלא לשם מלוא נעיל לכו כ"א לזכר צעלמא אין צו משום כל חורע, כמו שאין צלא חוסף בחקיעות דמוצא אחר שצבר ילא בחקיעות דמוצא, למי שאינו רת כדי לערצב השטן (או כמ"ש רש"י צ"ח) שם לטובה דכל שהוא מתקנה מחמינו אין צו משום חורע, ואחרי שבתחילת ממונו לאו דכל חורע מלך שכוונתו לזכר צעלמא ויטולס צלא צרכה, שפיר מקשה לי' גם פריש ורינון תחת האחריו המכר כדי שלא תשתכח חורת מין רביעי, ועיי' משני דמיישי' למורב' שיצטול להצא ממו"ע גם צשייה לו ד' מינים כשרים. אמנם למשפא שיחזקין לשם מלוי לא חיישי' רבן, מדמחייבי' ליטב צמיני בצוכה צלא כוונה לשם מלוי, ולא חיישי' דלמא יכיון ויעצור על כל חוסף: (ג) עיניכם הראות. נותן צזה טעם על מה שהזכיר לא חוספו, כי אם חוספ' שחשבתם על עבודה צעל פער שיהא לצוטה ולגנוחה ודמייתם לחוסף על מה שלא נלטייתם, ובאמת זה היה עבודתם ונעשתם על כך, הנה צזה חראו פמיחות הצא ממה שמוסיפין יותר על לווי ית' (הגר"א): (ד) לעשות בן בקרב הארץ. עיי' בת"ס לרש"י בשם הא"ת הערה בפלוגא ציטט טעם ודעת צעל הטעמים צמקא זה שהעמיד זקק קטן צמלת כן שהיה מהרואי להיות פשוט צכרי להפרידו מקרב הארץ; אמנם כוונתו צציאור המקרא קלת דמוק, ע"ש. וי"ל לפי ענינה הטעם שפנינו, שהמכוון צמקא הוי להורות לנו, שלפי גודל קדושת הארץ אין מחיימים צה כ"א אכשם צעלי דת מקבלי עול מלוחי ית', כמ"ש כי לא ידעו משפט אלהי הארץ, ולכוונה זו הזכיר צמליחו ולא תקיף אחסם הארץ כאשר קאה וגו', יראה כמו שמדרי' צמן אינם מקצלים כ"א מאכלים הראויים אליו מלך עצמו, ככה הארץ הקדושה איננה מקצלת להיות מיוצאי' עוצרי רנון ה' אכל תקיף אותם כאשר קוואה הצטן מאכל שאינו ראוי לו מלך עצמו, ועל כוונה זו אמר גם כאלן, החורה והמלוא נחתי לכס כדי שיהיה לכס צמים וקיוו ומלך נכון עומד לעד צקצב הארץ, ומלח כן משרש כון, מן הוי עשך ויכוונך ערש"ס, ועל השלגים כן (מ"א ז') צקים הדבר וכוונתו המחזיקו להיות קיים על ענינו, כן דקא למי' (משלי י"א) פי' הגרי' מי שהוא כן וצקים ללדקא, והיינו שמוסייע לעושה דקא הוי ג"כ למי'ם, והטעם על ידי קיום המקים והמשפטים שהיה לכס תקומה צקצב הארץ הקדושה (פ'עטיגייקיי' אים לאנדע פערשאלשטען): (ו) ושמרתם ועשיתם. לא אמר חכמתם רק ושמרתם כמו שכתב רנ"ו, יר' לצ האדם רע וצטעצו נוטה לעניני חול ולתאות קעולם, וכל זמן שלא יעשה לו האדם לצ מדש ורומ מדשה קשה עליו מאלד לטות לצו לחורה, ואעפ"י שעוסק צה אין דברי' מקוקים על לוח לבו ואינו שומע צהם שומח לב, כל דבר מעניני העולם יצללוהו, ולרכיו ועסקיו יערידוהו, שומעט כל דבר צעולם גדול צעניי הלך מן החורה, ולכן לומר ושומח מלך ונחמלם וקשה עליו לעשות מחורתו, לא כן מי שמורת ה' חסרו, כלומר שצצב לצו נוטה לחורה, הוי יהבה צה יומם וליילה, וכמו שזלחו גם צלילה לא ישכב לצו מרוב מחשבותיו על עניניו ועסקיו, כן הוי צחורה, כי עתה נפשו פחורה מכל מחשבות הכל, וגם על עסקיו ולרכיו אינו נותן לצ רק צדך עראי צצבור ההכרח לא שסם נחשבים צעניו לדברים גדולי ההערך, כי לצו מתגדל ומחורם על כל המעשים, לכן מה שלומד אינו שוכח ומה שהי' לא יתעלם ממנו, לפי שהדברים שומרים ונלורים צלצו, כמו שדרך האדם לשמור

לשומר ולגור עניים שמיין וכבודו תלויים בהם, ואז יקל עליו הנועשה, ויעבוד את ה' במנוחתו בשמחה וננוח לב, לפי שנפשו מוכנת לעבודתו ע"י המאור שבתוכו; כללו של דבר ע"י שמירת המורה בלב יצא לכלל מנוחה, ח"ש ושמחתו ועשייתו, כי אם שמור שמרנו לעשות ורבים כאלה, שהקדים בהם שמירה, ולא אמר חכמתו ועשייתו, כי אפשר שיזכור ולא יעשה, כי הזכיר איסור העוה ולמד כל דקדוקי האיסור אולי כשיחקפנו ילכו לא יחדל מלמנוח, ואין חקיה אלא בשמירת המורה בלב, שבהיות המורה שמורה בלב, כל היום תהיינה מחשבותיו צריחת ה' ומכמה להשכיל צאתו ולהתבונן בחסדיו ונדרכיו ית' ולגור בלבו חוקיו ומשפטיו עד שיסיו שמירה בכל המקרא סמוך צדיקו למנוח טוב טעם ודעת להמתיק דברי המורה לנפש. ולכן לשון שמירה בכל המקרא סמוך למורה, ולשון עשיי אלא המנוח, כמו ואשמורה מורחך, שומר מורה אשכרו וכן כלם, ואכל העשייה כתיב לעשות את כל החוקים, לעשות כל המנוח, כי המורה לריבה שמירה בלב, והמנוח לריבים עשייה, וכשאומר לעשות אלא המורה כחז לעשות את כל דברי המורה (דברי יו"ד) לא לעשות המורה, כי דברי המורה הן המנוח, וכן ומורה יעשה (עזרא יו"ד) כלומר מנוח המורה. ועמ"ש לקמן אלא כי נשמור לעשות שהוא מן ואני שמר את הדבר ויהיה טעם ושמרתם ועשייתם חלפו ומתחלו צחצוח וספן פנימי אל עשיית המנוח (הארבעה ארסאיצטן): עם חכם. אחרי שאמר את החקים האלה, שהם דברים שאין להם טעם עפ"י השכל והמופת והאמונה משיצין עליהם, ואין יאמרו רק עם חכם ונבון; אמנם פתרון הדברים מוצא בספר הצרי; והוא, אף שהמנוח השכלית שבתורה הם דברי אלהים חיים כמו החקים, בכל זאת השכלית הם רק קודמים בזמן ונעצב, אבל החקים קודמים להם במעלה, ועיקר קרבת אלהים היא ע"י החקים לא ע"י שכליים, כי לא יתכן להתקרב אל אלהים כ"א במעשים מלווים מאלו אלהים והם החקים, אשר לולי היה ונלווים ומנו ית' לא היו נודעים כלל, כי כלם רחוקים מן השכל כענין הקרבתו חריקת הדם על המזבח, כי כל מלאכת המשכן והמקדש חזניתו ותבנית כל כליו ומחכמתו צנינו וכל עבודתו בקרבתו חריקת דום ואמר פיה אדומה שער המשתלח בגדי הכהנים טוואה וטהרה וכדומה כלם מן החקים הם, ורק על ידיהם זכינו כי ילאה את מלפני ה' ותאכל על המזבח, ולעיני כל נראו נסים ונפלאות, הללחת האמונה ישיבתם על אדמתם בטח נולדים במלחמות, ועין צעין נראה כבוד ה' עליהם בהלכות חוט השני, ואשר הנפלאות שבמקדש, שפע הנבואה ורוח הקדש; ומאז כאשר נחסרנו כל אלה, חסרו כל טוב, נחרתנו מעל אדמתם, אין להם יכולת הנלוח במלחמה, הנבואה נסתלקה מהם, והם צחוק הגולה צווי עם מושך וממור; ולעת זאת לא יאמרו העניים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, אבל עם קיימת החקים כלאו אז צאמת התפללו כלם לאמר על החקים, הנראים לבסילות, כי הם חכמה רבה ובינה גדולה, כי התולדה מן קיום החקים העירה קרבת ה' לישראל, וה"ש אשר לו אלהים קרובים אליו: (יב) זולתי קול. שמי מלות אלה מיותרות, כי כבר אמר קול דברים אחר שמועשים ותמונה אינם רואים, ומה צא ללמדנו שאמר. זולתי קול. ונעלי הפסע יאמרו כי זולתי קול הוא כפול לחזק הענין, ונעל הצריה אמר לה"ש על וכל העם רואים את הקולות (שמות כ'), רואים את הנשמע, והדברים יוצנו, כי כמו ששמעו מלת אנכי ככה ראו צעיניהם אות א' ואות ב' ואות כ' ואות יו"ד צחוק האויר לירות אותיות אלה ממש, והאותיות היו של אור גדול עומדים באויר אשר על הר סיני, ומאירים באור זך ומתולת עד מאל לעיני כל ישראל, וכן רואים ג"כ אחר מלת אנכי ד' אותיות הוי"ו צ"ה, וכן ה' אותיות אלהיך, וכן ג' אותיות אשר, וכן כל דבור ודבור, חוץ כדי דבור הנשמע לאזניהם היה נראה ג"כ לעיניהם באויר עד תום כל עשרת הדברות, וכ"כ במכרש"ב יתרו; ופירושו כאן, תמונה אינם רואים זולתי תמונת קול, כלומר שום תמונה לא רואים חוץ מתמונת אותיות הקדש שהוא ויהוה הקול (ועמ"ש בצרפאט ציואמר אלקים וצ"י יתרו בקול שופר): (ג) עשרת הדברים. הא דלא קראן עשרת המנוח, כי גם הללו נקרא מנוח שמנוח שלא לעשות, וכמ"ש אשר ליתמך בלתי אכל, נ"ל כי משמעות לשון דבור והבדלו מיתר הלשונות הדומות לו כגון אמירה והגדה ודומיהם, אמר הרמב"ם (צפ"ד מהגיון) כי השם דבר הונח על המליטה בלשון מהענין ההוא הנרשם בנפש, לכן הוא שם כלל גבוה כולל כל מיני הדבורים הרצים מאיהם אופן שיהיה, אם אמירות אם הגדות אם שיחות או לוויים ודומיהם, כי כלם נכנסים בכלל דבור וסם מניינו, ואם נראה דעת רבותינו שאמרו בספרא יקרא לא משה וידבר ה' אליו מלמד שכלל דברות ולכל אמירות ולכל לוויים קדמה קריאה לשון צהה. הנה אף שאין צחצוח וכך אמירה וטווי רק דבור, ומניין להם לדברות גם אמירות וטוויים? אמנם כיון דכתיב וידבר אליו, כולל הכל, כל מיני הדבור ואף אמירות וטוויים במשמע, כי אילו היה אה"כ ויאמר אליו או וילו אליו צאמת לא היה רק אמירה רק טווי, אף כאן אלו קרא אותן עשרת המנוח לא היה במשמעו כ"א עשר מנוח פרטיות העומדות לבדן, עכשיו שקראן דברות, להורות צא שכן עשר דבורים כלליים

כללים, כמו שהוא האמת שעשתה הדברות כוללים כמה פרטים ופרטי פרטים, והם כלל כל התורה, וכל המצוות מזה כללות נכון, כמ"ס רש"י ס"ט משפטים וכמוצא יתור צמ"ס זכר חשף צמרות על הלכות, ולזה נקראו עשרת הדברים: (יד) ואותי צוה. תורה שצנע"ס (רש"י), אע"פ שהגדלה מפסע הכתוב הוא על שאל המלות הכחוצות צמורה חוץ מעשרת הדברים (כמ"ס הראב"ע והרמב"ן) מ"מ מלת צמח היא המורה על מעמד הר סיני, עומדת לגדל, כי שאל המלות והספקי לא לזה אותם למטה צמח היא המורה על מעמד הר סיני, רק בצרענים יום מעמד צמר אחר מעמד הר סיני, לכן פירש"י ואותי לזה על התורה שצנע"ס. שפ"י לו כל עשרת הדברים שגאמרו צמח היא כללותיהן ופרטותיהן ואת כל המלות הנכללים בהם (רש"י) ויש גלשון לזה ממשמעות הפירוש והציבור כמ"ס צמחנה לך התורה והמלות (ס"ט משפטים): (טז) פן חשיוחון. התקשרות מקרא זה עם מה שאמר לפניו כי לא ראיכם כל תמונה קשה, לא נמלא צו למפרעים דבר, ואמר הר"ן צמירושו ששם היות שרלה הוא ית', להשאיר זכרון המעמד הנכבד שהוא צבל מה שאפשר, עד שפירש וברא חשך ענן וערפל ולפידים וקולות נבראים, עם כל זה לא ראה למדע ולברוא שום תמונה, אעפ"י שהיה מן הראוי כדי שיאמר זכרון המעמד יותר, לפי שהדבר הנראה מתוקף יותר צמיון מן הדבר הנשמע, וכמו שפירש קול נברא אעפ"י שהוא מורה על הגשמות ולא נמנע צביל זה, למה לא מרש תמונה נבראת כדי שיחמק צבצב המעמד הוא יותר, אבל נמנע מזה פן חשיוחון, כי חמסצו לעשות טובה לנפסכס לעשות פסל כדמות התמונה היא אשר ראיכם, כדי להשאיר זכרון הדבר הנביהם ולבני צניכס, וימשך מזה שצניכס אשר יקומו אחריכס יעצדו הלורה היא, או יחלו גשמות להש"י, וזהו שהזהיר וכפל צמ" זו צמנה מקומות אחרים זו: (יט) אשר חלק. להשאיר להם (רש"י מרבותינו מגלה ט'), ואמר להלוי לפי שהלוי הוא התועלת היותר מפורסם ומגלה לכל, וצמחנות כוונתם על כל שאל התועליות הנאות מוכצני השמים, כי הפס ציה חלק אותם לכל מדינה ומדינה לקבל כמות משטרי השמים, והעיר היוצת צבל מדינה ומדינה יקבל טוץ ורע צמלעיות הכמות שכן חלק מדינה היא, כי נתן למחור זה כח לקבל שפע נצח זה ולמחור אחר כך, כי עשרתו צמחרי"י יחלצו נחשות ואחרת מקום להצ צוקי, יש מוליד כסף ויש צרל יש צביל ויש עופרת, והכמות האלה מתודרות ומוגבלות ממנו ית' מזה הכינו מעשה צראשית. מלת אשר הוראתו כאן כעצם יען (ווי"ל) כמו אשר הנאשחם את ריטנו. והמאמר כנותן טעם על והשחמיות להם יען חלק ה' אותם וגו' כלומר שחראה שהוא ית' נתן לצבא השמים כמות נפלאות להיות משמשים גדולים כאלה צעולם, וחשצו שסם ראויים לעצור אותם ולחלוק להם כבוד, וחטעו לדמות כי זה הוא רצונו ית' לגדל ולכבד את מי שהוא מכבד ומגדל, כמו שסמלך רולה צכבוד משחמיו העומדים לפניו, כי זה הוא כבודו של מלך לכן אמר וראית, על מראית השכל, לפי שחראה צעין שכלך רוממות הצדושים האלה. ואמר ונדחת צנפעל, שעי' מראית שכלך שהיה נדח מדך האמת לדרך השקר. ועי' הפסע כתב רש"י אשר חלק אשר הכיח אותם לכל העמים לעצדם, כי חיו חושש צכס אבל אחכס לקח לעם נחלה והוא יהיה לכס לאלהים. וכ"כ רצ"ח נתן המאורות והמלות לחלקם אם ירלו יעצדו אותם, ולשון רמז"ן לכל העמים יש כוכב ומול ושד ידוע וגבורים עליהם מלאכי עליון כנאמר צדניאל שר מלאכי פרם ושד מלכות יין וצעצור זה יעשו להם אלהים מוס יעצדום ואחם חלק ה' לא חקימו עליכס שר וכו'. זה ג"כ דעת רש"י שכתב ד"א חלק אותם להם לאלהות לא מנען מלעשות אחריהן אלא החליקן צדצרי הצליהן לעדקן. ויסוד דצרי הס דצרי המלמוד (פ' ר' ישמעאל ד' כ"ה), אמנם כלל דצריהם עם דרך הפסע, וחמלה אמר חלק אותם להם לאלהות, ושלא נבוא לטעות שהוא לוי שיחזיקום לאלהות, לכן הוסיף לא מנען מלעשות אחריהם, שניתן להם הרשות אם ירלו יעצדום (ערש"ס וכמ"ס רש"י), ולפי"ז לשון חלק כמו לא חלק להם (נלצים כ"ט כ"ה) שפירש"י שם נתן אותם לחלקם. אמנם מרלה אמר קרא אשר נתן אותם להם לאלהים כ"א לשון חלק אותם צא להורות גם כוונה שיה לשון חלקלקות, והמכוון צזה, לרפעמים נתן צכס מקום לטעות לחשוב שיש צכס ממשות (כצעצדל דחם צמלמוד) והוא דרך נסיון להם, והוא רובג גם צישראל צנציה שקר (ראה י"ג) שהקצ"ה נתן לו ממשלה לעשות אות ופושט לנכות צס את ישראל אם יסקרו עי' קן צאמונתם, כמו קן הכא יחליקם צדצרים לנכות אותם אם צכל אלה יעמדו צאמונת השיחוף לצד ולא יסכחו את אלהי האלהים וארון האדושים, הנה שכרם אחם, ואם עי' קן יסכחו את השם העליון ויסכרו להחזיק אותם לאלהות ממש, אז המעטע לאלהים ולענקסם. הנה לכל הפירושים האלה. מוצא המקרא שאין צני נח מלויים על השחוף, וכמ"ס רמ"א צארי"ס קי' קי', ומקור דצרי הס ממוס' סנהדרין ס"ג וצבורות צי. וראיתי צענין זה צדצרי הסופקים דצרים נפלאים מומי, והוא דצמחין מעיל דקס קי' כ"צ הנזיל צצרי העי"ת שר אין האי' מוצר על השיחוף כשאומר זה למעלה מזה, אבל אם אומר פנים הס

זהו צבאל עבדות אלילים, והשיג עליו, דמהיכי יחסי יימא שאין צ"ח מלווה על שיחוק כזה, כיון שמחזירים על עבדות אלילים הרי הם כישראל זה, והא ודאי לישראל כאשר כל שנותן לאחד מן השמים קתא וממשלה או יתפלל אלילים ומ"ש אינור מדין ועוד זהו גופי עבדות אלילים ואפי' לאמר זה גדול מזה כמבואר ברמז"ס פ"ב עיקר הלווי בעבדות אלילים שלא לעבוד א' מנצח מרום, ואעפ"י שהעובד יודע ש' הוא אלקים והוא עובד הנכרה של נצח מעלה ע"ד שעבדו דור חנוס, ובפ"ח כתב בטעותן של דור חנוס שאמרו הואיל והאל צרה הכובצ' וגלגליהם ונתנם צמרוס ומלק להם כבוד ראוי' הם לשבח וזהו רעון האל לגדל מי שגידל הוא וזהו עיקר עבדות אלילים, ע"כ. הרי נחצטל דעת צעל הע"ת. עכ"ד בחשונה, ע"ש צביאור דעת החוק' אל כוונה אחרת. ולדעתי נדון דברי הע"ת, כי לישראל שהולחם הס' נומרים ועשה להם הנפלאות ולקח אותם לעם נחלה שאינם עומדי' תחת נצחי מרום, עליהם גזר הוא ית' שלא לעבוד לזולתו כלל אף עבדות השיחוק, אבל לשאר עמים העומדים תחת ממשלת נצחי מרום. הם מודים הם צמלאות האל ויכלתו על הכל, ועם כל זה עובדים גם לנמלא זולתו לשני מעלה וכדומה ומודים שגם הנמלא הוא כפוף תחת יד עליון, אין צמטט השכל הכרעה לאסרה עליהם כיון שאין דעתם להוליא את עלמם מרשותו של ארון האלוניס צ"ח, רק מדמים שזהו כבודו של אל עליון לשבח ולפאר את המשמשים לפניו. ועבדות השיחוק, צדק זה היום עבדות דור חנוס, וע"ז כ' הרמז"ס (רפ"ח מע"ח) חס היה עיקר עבדות אלילים (לא כמו שהעתיק צמטו' ה"ל וזהו עיקר ע"ח) כלומר עבדות השיחוק בלזה היום היסוד והסודש שממנו נלמח' צדק הימים עבדות אלילים עלמם צמכת השם ית' ומ"ש הרמז"ס וכיון שארבו הימים צמכת השם הנכבד וכו', שעבדות השיחוק היה להם סבה הגורמת לטעות אלילים צמכת הש"י. ולכוונה זו כ' הרמז"ס שם שאצרכם ידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם הטעות כלומר כמו שזרע לו שעובדי האלילים שזדורו הם הולכים צדק המועטה, כך נודע לו הסבה שגרם להם טעות זה, והוא עבדות השיחוק שזדור חנוס שאינו רק סבה הגורמת לטעות גמורה, וצמחת לישראל הכל אסור גם עבדות השיחוק, וע"ז צא הלווי במקרה שלפנינו פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש, אשר חלק אותם לכל העמים, והצטונן צלשון המורה 'שהצדילה צין עבדות אלילים עלמם וצין עבדות השיחוק, שצפסילים והסמולים שהם תבנית צדושים שפלים חמרה צם לעון פן תשחיתון, כי בעבדות צדושים שפלים כאלה לא שייך לשחק צמם שם שמים, ועבודה כזו היא ההשחמה הגמורה, חמנם עבדות נצחי השמים שהם צדושים עליונים המשמשים לפניו צמרום, דשייך צמם שחוק שם שמים, לא הזכיר צמם לשון השחמה, רק החמיל פן תשא עיניך השמימה, כי זהו עבדות השחוק שיש צה נשום סבה הגורמת לאלילים עלמם. (לכן לא כללה המורה שתי העבודות צלשון אחד לומר צלשון קלרה פן תשחיתון וראיתם תבנית הצדושים השפלים או את השמש ואת הירח וגו') ולישראל הכל אסור, אבל לצ"ח מנלן לאסור עליהם עבדות השיחוק על כוונה הנכרת. ואצרכם מוקרה זה עלמם אשר חלק אותם לכל העמים למדנו שהרשות צ"ח לעבוד ע"ד זה. וכפירוש גדולי המפרשים ה"ל. וקתא סמוכים לזה מדחיין דהא שמחזירים צ"ח על עבדות כו"מ אף לאחר תתן תורה הוא מדחיית עבדות כו"מ צסיני ואשכחן דענש צ"ח עלום ש"מ לזה ולא נלמדה, כדלמנר' צכסהדרין צ"ט א'. ופירש"י התם דליענוש צ"ח על עבדות כו"מ אף לאחר מ"ת הוא מדכתיב (דברים י"ח) לא יימלא צך מעביר צנו וצמו צאש וגו' ונגלל המועצות האלה וגו' ש"מ כי יביצ קצ"ה תורה לישראל לא שקלינורו להנך עז"צ וכדקיימנורו להו קיימור, ע"כ. הנה מדלח גלי רחמנא דליענשו רק בעבדות המולך שהוא אליל מונש ולא גילתה דליענשו בעבדות שיחוק צגוונא דמטחעי צה קרד דילן צצא השמים שהם לכבודו ית', אין לנו לומר דלזכרו אחר מ"ת רק מה דגלי צהו קרד ומש דלח גלי לא גלי ולא לזכרו עלה. וראיתי עוד צענין זה צמטו' נודע ציהודס (תנינא מיו"ד ס' קמ"ח) ש"י אף שצדכר זה מורגל צפי כמה חכמים שאין צ"ח מלווים על השיחוק אני יגעתי ולא מנחתי דבר זה צשני תלמודים צצלי וירושלמי ומובח שאין חילוק בעובד אלילים צין ישראל לא"י דהא צרייתא נופרשת היא צכסהדרין כ"ו צ' צע"ח כל שצ"ד של ישראל מנייתין עליהן צ"ח מוחסר עליהן, הרי דכללח דכל שישראל נהרג עליו צ"ח מוחסר עליו, ונראה דמחצטט דבר זה לומר שאין צ"ח מוחסר על השיחוק היה עפ"י טעות שראו צמס' צכורות צ' ד"ה טונא ע"ש שהכב דעת החוק' לצברתו. ולדעתי צמכת"ד דצרי חלה הם כסגנה סילאה מלפני השליט, שצברע זו נעלם ממונו מאמר רצוניתו צפ' ר' ישמעאל ה"ל שעליו נצנו דברי ראש המפרשים דש"י ואחר המפרשים ה"ל צפירות קרד דילן שאין צ"ח מוחסר על השיחוק. ולא הולך התלמוד שם צכסהדרין להזכיר חילוק זה, דזיל קרי צי רצ הוא שהסבדל מפורס צחר היענ צמקלח הכתוב צמורה. ודע דמח צמטו' ל"ל וצמטו' כ"צ ה"ל הסצו דעת החוק' לצברתם דדוקא לענין צצועה אינם מוחזרים על השיחוק, הוא נכתב מונה שהחיר הרמ"ח צמנן הזה למכור דברים המיוחדים לאלילים

לחלילים לפי שאינם מוחזרים על השיתוף כמ"ס הש"ך צירד סי' קנ"א סק"ן צ"ס ה"ז. ועיי' פרי מגדים יו"ד סי' פ"ה צ"ס קס"ד סק"א. ומלחתי צ"ל רציד הוזהב פ' יתרו לא יהיה לך ח"א על פני, ומכילתא וכתבו הסומ"ג לאסור שתוף. ומינה דכנסהדרין סי' מ"ייתי לה מדמכ"ז בלתי לה' לצדו, והפסד דכ"ז כתב לך לדיוק, דצ"ל אין מוחזרים על השתוף. אמנם יראה דהך מילתא תליא בפירושא דקרא דלין אם חלק אותם לאלוהות או להאיר. ואין מהתווכך לבאר כי כל המדובר בזה הוא על האומות הקדמונים שהיו מיינים ומכשפים בצריאת העולם וכדומה, מה שאין כן האומות שבזמננו שאנחנו מוסים בארלותיהם שחייבים אנחנו לדרוש בעונתם ולהתפלל בשלום: (ב) מכור הברזל. כור הוא כלי שמוקקין בו את הזהב (רש"י) כי זה היה התכלית האמתי המכוון ממנו ית' לשעבדם במלרים, לנרסם כהוב ככור שיתפרדו הסיג' וישאר זכר טהור לצד, תלאת השושע' ומהו ציני הסתך, ורק הנשאר' נכחו לקבלת התורה, כי אלו הרבה את ישראל והשפיע להם טוונות גדולות בלתי שיעבור, לא היו מתרגי לקבל עליהם התורה הזאת האומרת עליהם כל עניני' שהיו רגילי' בהם, לכן היחם ונעלה ה' לשעבדם תחת עול ובלות קשה ולבסוף זו נטהרו ונזדקקו עד שהיו ראויים לקבל התורה מלפון נפסד: (ג) איש צדק. רש"י הוסיף שלא לעשות, והפסד להסב אשר נוד על צדית, ונעמו לבלי שכות את הצדית אשר תחת המורה עליו, ומאמר ועשיתם לכם ססל הוא כמאמר מוסגר, ושנעתי שגא להורות על תמונת ולורת הכרונים שנלעונו לעשותם בארון, והזהיר כאן מלעשותם במקום אחר שלא במקום המורה, ובזה אשר נוד כשמוס: (ד) איש אכלה. ר"ל כאש אכלה, כי אלל ע"א קנחתו תשרוף כאש, כי"ב המפרשים, ואונקלס וי"ע תרגמו מיימרי' אישא אכלא, הרחיקו את ההבטחה, וי"ע שר"ל כמו שעיקר אחיתא האש הוא בעלמייס הכרים והטומים ואשר חלל (הפאָרס) שלהם מרווחים והאש באחיתא אותם יכלה למוחזים ומיליסם לעלם אחר, כי יעבור חיס מזהר בתוך חלליהם ויעשה מהם קטור דק המתעלם בארץ הן, כמו כן אחיתא השכינה האלהית היא באנשים המכלים תאוותיהם וגשמייותיהם, והאש האלהית ההיא תחליטם ויתלחטו לעלם אחר רוחני, כך מלחתי צ"ס קדמונים, אמנם לא התבאר מדבריהם התקשרות מקרא זה עם מה שלפניו ועם מה שלאחריו אל קנא, לכן יתכן לדעתי בכוונת הקרא זה להודיענו שבת מניעת ע"א, כי העליון יתצדק רולה צדני אדם ותפץ להצדקס, כי ידענו שהשפעה האלהית תושפע על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והכנה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפעה ההיא הנה הוא המונע הטוב מנעלמו, שאם נגזר על איש על דרך משל שילחמו תאוותיו בצנה זו והוא לא ימרום ולא ירע, אף אם ימסיר ה' מערת עזו על פני תכל ארצה לא תלחמה תאוותיו אחרי שלא חרש ולא זרע, והוא מונע מנעלמו הטוב ההוא שלא הכין עצמו לקבל, כי כשנגזר על האדם טוב מה אינו נגזר עליו רק בהיותו במדרגה ידועה מתכשרון מעשיו (עיין בפקדים יו"ד פ"ח), ולזה נמנע העבודה לכוכבים ולמזלות, כי אין צידה להרע או להיטיב רק לפי מה שיגזר טבעם לא מלד רעום, אמנם ההשפעות המגיעות ממנו ית' הן מלד רעונו, שיש צידו לעשות דבר והפוכו, ולעשות חסד חס, הן שיהיה המקבל ראוי לכך או בלתי ראוי, רק שייך עצמו לקבלת ההשפעה ע"י עבודה והתפלה אליה, והוא מוגדל הפלגת חסד ה' על צדווי מלחמתו אותם להיוחס ילורי כפיו ית' להשפיע גם טוונ צהיחס מוכנים לקבל, וכבר ידבר המשוחר דצ"מ מוגדל אהבת ה' לעובדיו, ואמר בשיר הקדש (שה"ש ח"ת) רשפיה רשפי אש שלבחת יה מים רבים לא יוכלו לכנות את האהבה הגו', הנה המשיל תוקף האהבה וגבורתה שציו ית' לעובדיו לאש הצורה שלל איש שאין צכח שום דבר לצטלה, ונאש האהבה זו אחר כאן. כי היא אש אכלה. אמר שפאש האוכלת צדכר הוא לפי כמות הכנה הנענית שבו אל קבלת האש, כי הדבר אשר צכח טבעו הרבה חלקי אש זו השלכחת מתאחזת קל חיס מורה, וצדכר שאין צכח טבעו רק מעט חלקי האש אין השלכחת מתאחזת בו כי"ב מזהר, ככה אהבתו ית' אל עובדיו להשפיעם מוטונו ומחמדו הגדול הוא כפי מה שהכינו נפשותם אל קבלת הטובה, והנה מנחינה זו אין העבודה ראוי' אלא אליה ית' לא לזולת שהזהיר עליו במקרא שלפני זה; והוסיף לתת טעם וסבה למניעת ע"א להיוחס ית' קונה שמים וארץ ע"א אל קנא כלומר הוא אל ר"ל צעל כח וגבורה וסיכולת צידו לשנות כמות הכוכבים המשפיעים, והוא קנא ר"ל קונה ובורא כל, אמנם כמות הכוכבים אינם מנעמן רק ממנו צעל כח האמתי, ולזה טוב לך לשנות אל הבזוה על כל הגבורים ולא על מה שמתחיו (וענין אל קנא מבוחר היעז ציתורו בעשרת הדברות); ורלחתי לרצותיו במדרש שומר טוב (תהלים כ') אל אלהי ה' (דבר ויקרא ארץ) למה הזכיר שמו של הקד"ש שלשה פעמים ללמדך ששלשה שמות הללו צדכר הקד"ש את עולמו וכו' וכן הוא אומר כי אכני היא אל קנא גור יעו"ש, מבוחר שפירשו מלת קנא מנעין קונה שמים וארץ ענין צריאת (עו"ש) צריאת צקיתא איש את ה', ולפי המבואר (צנשא צוקנא את אשתו, וצפתנא צקנאו) את

(קנאליה) שלטון קנא הוא צבאית הדרך והמזקק את הכסף מכל סוג ומסולת, יע"ש, י"ח למחנה
 גם כאן נדרש זה, לפי המצב דרך צדק צדקונו נפסקו כל אחרת אלוה לרעה, וכי מה איכפת ליה
 להקציה בין שחטו צהמה ואוכל או נחם ואוכל כלום אחרת מועילו או מזיקו מה איכפת ליה בין
 אוכל סהרור או עמאות הא לא נתנו המלות אלא לנרף את הצדיות, שפירושו כמ"ש רמב"ן (בב
 תלל צמלות הקן) סיהיו הצדיות לרופות ומזוקקות בלא סגי מחשבות הרעות ומדות מגורות, אבל
 יהיו נקיי הנפש חכמים משכילי האמת. יע"ש. ונדרך זה מאי איכפת ל' להקציה אם מקבלים
 צני אדם עליהם עול מלכותו וממלכותו ועוזדים אותו, או מויליחים ח"ע מרשותו ועוזדים לאמנעים
 כענין אם מחמת מה חפצל זו ואם רצו פשעין מה חפצה לו, וגם ע"ז נאמר לא נתנה אלא
 לנרף את הצדיות סיהיו לרופות ומזוקקות בלא סגי שבושי הדעת, אבל יהיו נקיי הנפש ומכירי
 האמת, וזהו קנא שחמר כהן אחר אחרת ע"ה, שהוא רואה לנרף ולזקק אתכם שמהיו סהרורים
 מכל דעות נפסדות שמשפזשים בהם אלו העוזדים לכונו אלה, ולפ"ז אם יהיה המזון בהם קנא
 ענין הליכור והזקוק, ילך מה שקדם אליו מאר אם אוכלה, כי האש הוא המציא ליד זקיקה
 ולריפה, ואם ישם הקורא את עין צמיחתו בה שכתבו בחמלת בראשית צמיחור תלת ברא שעיך
 מוזנו הצדירה יצן ג"כ ענין הצדירה והליכור המשותף במלת קנא: (בב) לא יאכלון ירחון
 ישמעון ירחון. אין נויין אלה נוספות כמו שפסדו המפרשים, כי יש להם ולכל דומיהם יסור
 גדול בצדקי הלשון כמ"ש הרש"ם, והוא אחרי שנצמחה הנוי, בלשון עצרי לסימן נקבה לרבות
 ונרופות, עמיתן ידעתן, לכן נשתמש זה ג"כ להוראת הנפשל, כמו נקרא נעשה נצמר נצמר, כי כל
 דבר שמקבל פעולה מאחרים יוסם לו תמיד כתי הנקבה, הן צדכר שיש בו רוח חיים וכן צדכר
 שאין בו רוח חיים, כ"מ שיש שיש פועל והפעל יתחם אל הפועל לשון זכר ואל התקבל הפעולה
 בלשון נקבה והוא הוראת הנפשל, כלומר שאותו הנושא לקח לעצמו ענין הנקבה בה שהוא נפעל
 ומזולתו, וזה הענין צעמו שייך ג"כ אלל התואר והמחולל, שיפול על המחל לדבר ממנו בלשון
 זכר, ועל מה שהוא מקבל התואר ומתפעל ממנו יפול לדבר בו בלשון נקבה, והוא ענין נוי
 הנחמית בסוף תיבות ראשון אחרון, זכרון, שבתון וכדומה, שכל אלה הנויין נויי המחל, ויכלה
 בהם לומר שאותו הנושא מחולל מדבר סלוגי ונפעל ממנו, שכתבאמר ראשון ואחרון ר"ל שהוא
 מחולל בראשית ואחרית ונפעל מהם, והוא צעמו גם כן אלו הנויין הנחלות לפעמים בסוף
 הפעלים, כי הם מעין נוי המחל, ור"ל לא יאכלון לא ירחון שאין בהם תואר ותכונה לאכול
 ולהלכים, ומזה מדן על המחל, כמו ידעם ולא יישון יחלכון תחזרון תלמודן וכדומה לאלה:
 (לד) וביד חזקה ובזרוע נטויה. הראצ"ע פי' ציד חזק שילאו ישראל ציד רעה, ובזרוע נטויה
 כעטם צעמוד אש ועקן, והצ"ח פי' ציד חזק צע"כ, שעי' המכות הוכרחו להניח אותם ללאת
 ובזרוע נטויה הוא צמחג"ל לעיני כל ולא כמו צורחים כמ"ש בעלם היום הזה, צני יולאים ציד
 רמה, ומזה אמר ואצבור מועות עולכם ואוליך אתכם קוממיות, מועות עולכם הוא נגד ציד חזק,
 קוממיות שהוא צמחג"ל הוא נגד צרוע נטויה: באזהרות לעיניכם. יכלה כל האותות והמופתים
 כולם היו דברים נפלאים לעיניהם לצד כי לפניו ית' לא היה לריך ליד חזק ולזרוע נטויה כי
 הצדק עין כולם מאמץ ותמו היו נחשבים (מ"ב): (לז) בדרעו אחריו. א"ת צניחו צמחיון, הסך
 אלה הצדים לטיף, ויפה אמר רש"ם וינמר צרועו כל אחד מהם בלבו והוא ואלו שיש יעקב,
 וכתב"ע וחתמי צנני דיעקב צמחי: ויוציאן בפניו. כלומר בהשגחתו (לעונעו צניעו חושיטע),
 שפסגית עליך תמיד, כי פנים יורה על ההשגחה כמו יאר ה' פניו, ואונקלס תרגם צנני צמחי,
 ואין זה תרגום המלה: (לח) אין עוד. מלל הוסיף כאן מלת מלכדו כלעיל (פי' ליה) נ"ל שזה
 להורות כאן להשוות עולם התחתון הלוה אל העולם העליון לענין השגחתו ית' עליהם, הסך דעה
 המצושת האומרת כי רם ה' ורק על השמים כבודו, אמנם על צדאי העולם הזה השפל אין
 כבודו ית' להשגתם עד שפסדו מקצה זו שפסיר הוא ית' השגחתו מעולם השפל ואינו מתנהג רק
 מנחות הגלגלים והמלות והמה ינהיגורו כלונם, עז"ה ה' הוא האלהים כלומר הויה צ"ה הוא
 צעמו המגנין צמיים ובארץ, כי גם השמים הרמים והשמים צמעותם שפלים הם צמרכו,
 וכאשר הוא ית' אין סוף וכל מדותיו אין סוף כן לענותותו ג"כ אין סוף ולהשגחתו אין סוף,
 כי היא אדוקה ודבוקה בכל עולמות ובכל צדאיו, וכמאמר הכניא קדוש קדוש קדוש ה"ל ר"ל
 עלמותו ית' מופשט ומובדל מכל העולמות נעלה ומרומם מהם מעלה נפלאה לכלי תכלית וגדולה
 לאין סוף, בכל זאת מלא כל הארץ כבודו כלומר עם כל פרישת קדושת עלמו השגחתו תמיד
 אדוקה ודבוקה עם כל העולמות ועל כל מעשיו צפטי פריעות אפילו בארץ מתחת ומלא כל הארץ
 כבודו, וזהו אין עוד (קין פלרעו) כלומר אין כאן יתרון מעלה צדירה לומר שזו משובה בעיני
 יומר מזו וזו ראויה להשגתם כבודו יומר מאחרת, כי מלת עוד ענינו ג"כ יתרון המעלה ומשיבות

כמ"ס זויסלם צלא יקרא עוד שמך יעק: (מה) אלה העדות. כאן הוא סיוס מלק ראשון ממסר דברים המדבר מעניני מוסר, ומכאן ואילך עד הכרכות והקללות שצני חזא, הוא חלק שני המדבר בעניני המלות, ואלה העדות והמקסים שאמר כאן הוא ענין אחד עם מ"ס אח"ו ויקרא משה. עיי' מה שכתבתי ריש מסר דברים:

ה (ג) לא את אבותינו כרת. רש"י הוסיף מלת לצד כאלו אמר לא את אבותינו צלצל כרת. ואין לזכר לזה כמ"ס הרי"א שהמכוון צה שלא תקל התורה צעניכס צעבור הדורות הרבים, כי הסי" לא נתן התורה לאותו דור הרמז אשר קבלוה, כי ידוע היה לפניו שהם לא יצאו אל הארץ ולזה לא יקיימו זה המלות, אבל כרת הצרית ההיא צעבור הדורות הצאים שיצאו לארץ וישמרו לעשותם, והוא אמרו כי אחנו אנהנו אלה פה היום ר"ל לא היתה התורה מכוונת אל כל אשר יהיו חיים בכל דור ודור לא לאותם אשר קבלוה, וכבר המסילו זה לצונה גלגל הרמים על אמת המים שאין ספק שלא כיון צבניו אל אותם המים אשר עברו צונו הצניו אבל יכוין אל המים מלד מה שהם עוצרים תמיד, ולזה אמר לא את אבותינו כרת ה' את הצרית האלה, שהם כבר מתו ונטלו מהם תורה ומלות שנאמר צמתים חפסי, ואמרו רבותינו כיון שמת אדם נעשה חפסי מן המלות, כי אחנו אנהנו אלה פה היום כולנו חיים, וכן אל אותם שיהיו חיים תחתנו עד סוף כל הדורות, וא"כ מעמד האלהי הוא עומד צעניו צחקפו וצגצורתו בכל זמן בכל העוצרים תמיד, כמשל צניו הרמים על אמת המים: (ד) פנים בפנים. כלומר צלא חמלעי, והטעם כאשר ישמיע המשמיע את קולו לאחר ופניו אל פניו ואם לא יראנו (הראצ"ע), וכ"כ צמורה (צ"ל מראשון) פנים צפנים מליאות צמליאות מכלתי חמלעי, כמו שציצר צמקום אחר קול דברים אחרם צומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול. לכן ח"א ממלל עם ממלל, כדי להרמיק ההצמעה, ולדעתי ח"ל להוליד לשון המקרא מפשטי, כי מלת פנים ענינו חוץ ופנימי, כמו כל כבודה צת מלך פנימה, וכו' לחם הפנים שתיצ"ע לחם גואה, והטעם שדבר ה' עומכם צהר עומק סחרי פנימיות התורה, להצינכם טעמי מלותיה עד חכליתם, וכמ"ס צמכרצצ"י (צבעלותך קצ"צ) חכמינו עבדי דמלכא אלהא, אינון דקיימו צטורא דסיני, אסתכלו צנצמתחא דאורייתא, וכ"א צמם' סופרים פנים צפנים פנים חרין צפנים חרין הא ארצעה אפיין, פנים למקרא פנים למשנה פנים לתלמוד פנים לאגדה, ע"ס, כלשון המורגל צדצרי רבותינו מ"ס פנים לחורה, וכלשון חייצ להראות לו פנים (עירוצין י"ד) שעינו טעם הדבר והמייסצ המורדים, ותרגום פנים צפנים (ד"א אינהאלטרייכטען צעגריפטע): דבר ה' עמכם. צרו המקומות מחוצר לדצור מלת אל, דצר אלינו צמורצ, דצר ה' אל כל קהלכם, ופעמים מחוצר לדצור מלת עם ואת, צצוהו לדצר אחר (ס"פ כי חשא) וכן מדצר עם יעקב, דצר אחנו קסות, עורנו מדצר עומס. וע"ד הפשט נראה שאין הדצל צייניה, כי מלאנו מלת את שהוראתו כמו אל (כצ"צ ט"ו כ"ג) ע"פ דרך את המדצר, כמו אל המדצר, יאר פניו אחנו (תהלים ס"ז) צמקום אלינו, כמ"ס יאר ה' פניו אליך, וכן לעשות עינכם רעה (ויאל ל"א) צמקום לעשות לכם, אונס כשדדייק ים לדצור המחוצר צמלת את או עם, הוראה מוצללת מהתחצרו צמלת אל ולמ"ד. שהדצור צאל ולמ"ד, נשאר הדצור תמיד אלל ד' אחד מן המדצרים, שהמדצר יליע דצרו לפני השומע צלתי מחייצ אל התשובה, אונס כשדצור מחוצר צעם או צאת, ירמח על מין דצור שהיו שנים ומחליפים הדצור זה לזה פעם זה ופעם זה מדצר כעין המלוי צמדצרים שאין הדצור נשאר תמיד ע"ל אחד מן המדצרים אבל מחליף ונעתק מליש לרעהו, אחד שואל ואחד מציב (ווארטוועקעל) והוא המכוון צמלות אחר ועמו המורים תמיד על השואלת הנושאים שהם נשואים צענין אחד, אלל שהוא מייחס תמיד הדצור אל זה שהיה דצורו ראשון לו סבה ראשונה צדצור, כמ"ס עורנו מדצר עומס (צראשית כ"ט) הנה היו הרועים ג"כ מדצרים כמו שזכר שם אלל שחלה הדצור ציעק צמה שהיה ראש המדצרים ופתח דצורו תחלה, והסך זה כשיאמר וידצר לו וידצר אליו, יכלה צו אונס דצור פרטיי נצל מן הדצור המלוי והיינו דצור הנשאר אלל ד' אחד מן המדצרים שהתכוון לשפוך דצרו לפני המקבל ולהגיד לו דצר צלתי מחייצ אל התשובה. והנה כשהשמיע הקצ"ה עשרת הדצרים לאזני צנ"י לא היה הדצור נשאר תמיד ע"ל המשמיע ית' לצד, אבל היה מחליף ונעתק אל צנ"י ג"כ, כמ"ס צמכילתא (יתרו פ"ד) לאחר שהיו אומרים על הן הן ועל לאו לאו, וצמדצס חזית (ע"פ יסקני) אמרו דרך מליה הדצור היה מחוצר על כל א' וא' מישראל ואומר לו מקבל אתה עליך את הדצור הזה כך וכך דינין ים צו כך וכך עונשין ים צו כך וכך גזרות ים צו כך וכך מלות ים צו כך וכך קלין וממורין ים צו כך וכך מתן שכר ים צו, והיה אומר ישראל הן, וחוצר ואומר לו מקבל אתה אליהו של הקצ"ה והוא אומר לו הן והן וכן ולקצה צו צצנעת מ"מ ה הדצור מחליף ממשמיע לשומע, ומשמיע למשמיע, לכן הוצרכ דצברי מ"מ מלת עם ואת. ואפשר לכלול עוד צהוראת דצור צמלת את ועם, להורות על הסכמת דעת השומע אל